TÜRKİYE'DE GENÇLİK VE MADDE BAĞIMLILIĞI LİTERATÜRÜ: 1980 Sonrası Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme

Ömer Miraç Yaman[1]- Abdullah Sabit Tuna[2]

Türkiye'de ve dünyada tütün, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranları her geçen gün artmakta, bu maddelere başlama yaşı da gittikçe düşmektedir. Toplumların karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri olan madde kullanımı, fiziksel ve ruhsal olarak tüm insanlığı olumsuz yönde etkilemekte, bağımlılıkların ortaya çıkmasına ve kullanılan maddenin türüne göre bedenin ve beynin birçok işlevinde ciddi ve kalıcı zararlara sebep olmaktadır. Madde kullanımı sonucu ülkelerin sosyal ve ekonomik yapısı etkilenmekte; iş gücünde ve üretimde kayıplar yaşanmakta; tıbbi harcamalarda, suç oranlarında ve trafik kazalarında ciddi artışlar ortaya çıkmak-tadır.

Endüstrileşme ve kentleşme temelli sorunlar, toplumsal alanda yaşanan aidiyet ve dayanışma duygusunun zayıflaması, ailelerin çözülmesi, kimlik çatışmaları, eğitim ve istihdam sorunları günümüz toplumlarında en çok gençleri etkilemektedir. Bu durum genç nüfusu, psikolojik problemler, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, şiddet eğilimi, marjinalleşme ve sosyal dışlanma gibi önemli risk faktörleri ile karşı karşıya getirmektedir. Yapılan birçok araştırmada riskli davranışların neredeyse tamamının deneyimlenmesinin 20'li yaşlara varmadan gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Bu durum gençlik dönemini ele alan çalışmaların önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

1 Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, omermirac@gmail.com

2 Araştırma Görevlisi-Doktor Adayı, Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, asabittuna@yahoo.com

Bu çalışma 1980 sonrası dönemde Türkiye'de gençlik ve madde kullanımı-bağımlılığı üzerine yapılan lisansüstü tezlerle ilgili genel bir değerlendirme yapmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle 1980 sonrasında gençlik ve madde bağımlılığı bağlamında yapılmış lisansüstü tezler tespit edilmeye çalışılmış, sonrasında bu tezler incelenerek tezlere ait genel bir fotoğraf ortaya konulmuştur. Tezlerin tespiti aşamasında başta Yüksek Öğretim Kurumu'na ait tez veri tabanı incelenmiş, bununla birlikte Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları tarafından yayınlanan Türkiye Kimyasal Bağımlılık Çalışmaları Bibliyografyası (1923- 2014) (Yaman vd., 2015) ve Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından yayınlanan "Gençlik Temalı Lisansüstü Tezler Bibliyografyası" (GSB, 2013) kaynakları taranmıştır. Gençlik ve madde bağımlılığı temalı tezlerin değerlendirilmesinin ardından çalışmanın sonunda tespit edilen tezlerin bibliyografik künyelerine yer verilmiştir.

Madde Bağımlılığı Literatürü

Madde bağımlılığı kavramı genel olarak sigara, alkol ve uyuşturucu maddelere duyulan bağımlılıkları tanımlamak için kullanılmakla birlikte çeşitli uyarıcılar, halüsinojen/hayal gördürücü maddeler, medikal ilaçlar, sanayide ve gündelik hayatta kullanılan yapıştırıcı, tiner ve çakmak gazı gibi uçucu maddeler de madde kullanımı-bağımlılığı konusu altında değerlendirilmektedir.

Bağımlılık tanım olarak; kişinin kullanmış olduğu maddeyi birçok kez bırakmayı denemesine rağmen bırakamaması, hatta bırakmanın ötesinde her geçen gün giderek dozunu arttırması, kullanıma ara vermeyi denediğinde ağır yoksunluk belirtileri ile karşı karşıya kalması, bırakmak istemesine rağmen madde kullanımına ara verememesi ve artık madde bulmaya/ kullanmaya odaklı bir hayatı tercih ederek bütün bireysel ve sosyal ilişkilerini bu zemin üzerinden inşa ettiği bir süreci ifade etmektedir (Ögel, 2011). Bir başka deyişle bu süreç, ilk olarak maddenin deneme, merak giderme gibi çeşitli nedenlerle kullanılmasıyla başlamakta; sonrasında sosyal kullanım, kötüye kullanım aşamaları ve son olarak bağımlılığın ortaya çıkmasıyla ilerleyerek devam etmektedir. Bağımlılığın etkisi kullanılan maddeye göre farklılık arz etmektedir. Örneğin sigara bağımlılığının kişinin sağlığına ve sosyal hayatına etkisiyle, uyuşturucu madde ba-

ğımlılığının etkisi aynı değildir. Herhangi bir maddeye duyulan bağımlılığın derecesi arttıkça, maddelerin kullanıcıya ve ailesine ve topluma verdiği zararlar da artmaktadır.

Bağımlılık süreci bütün aşamaları ile pek çok farklı disiplinin ilgi alanına girmektedir. Psikiyatri, tıp, halk sağlığı, toksikoloji, kimya, hukuk, psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet, pedagoji, kamu yönetimi gibi disiplinler bunlara örnek olarak verilebilir. Bu disiplinlerde bağımlılık bağlamında birçok lisansüstü tez çalışması yapılmıştır.

Türkiye'de akademik üretimde gözlemlenen niceliksel ve niteliksel yükselişi, madde bağımlılığı konusunu ele alan tezlerde de görmek mümkündür. İlk dönemlerde daha genel başlıklar tercih edilirken, ilerleyen yıllarda, artan akademik çalışmaların da etkisiyle, daha spesifik, mikro konu ve başlıklar tercih edilmiş, seçilen örneklemler çeşitlenmiştir.

Madde bağımlılığı alanında hazırlanan lisansüstü tezlerde, çeşitli yaş grupları çalışmalara konu olmuştur. Başta gençler olmak üzere, yetişkinler, çocuklar ve yaşlıları merkeze alan araştırmalar yapılmış, bununla birlikte sadece erkekleri ve sadece kadınları ele alan tez çalışmaları da hazırlanmıştır.

Madde bağımlılığını bir sonuç olarak ele alan çalışmalar genellikle, madde kullanımı davranışına etki eden aile, okul ve iş yaşantısı sosyo-ekonomik yapı, psikolojik durum, şiddet ve istismara maruz kalmak gibi kişisel ve çevresel boyutları ele almaktadır. Madde bağımlılığını bir sebep olarak ele alan çalışmalar ise madde kullanımı sonucu ortaya çıkan fiziksel, psikolojik ve zihinsel rahatsızlıklara, madde kullanımının kişinin aile, okul ve iş hayatındaki etkilerine, kullanıcı- bağımlının kendisine ve çevresine verdiği zararlara değinmektedir.

Çeşitli rahatsızlıklar ya da doğrudan bağımlılık sebebiyle hastaneye ve hastanelerin alkol ve madde tedavi merkezlerine başvuran hastalar; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, iş durumu, hastaneye başvurma sıklığı, hastalık başlangıç yaşı, ilaç kullanımı, yatış sayısı, ailede psikiyatrik hastalık öyküsü, intihar girişimi gibi kişisel özellikleri ile çalışmalara konu olmuştur. Toplanan bilgiler, hastaların yaşam öykülerinin, sosyo-ekonomik ve psikolojik koşullarının madde kullanımı ve bağımlılığı

ile ne kadar ilişkili olduğunu saptamada kullanılmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra belirli meslek alanlarında çalışanların madde kullanımını ele alan çalışmalar da yapılmıştır. Tekstil ve sağlık sektöründe çalışanlar ile profesyonel sporcuların madde kullanımını araştıran çalışmalar buna örnek olarak verilebilir.

Tıp, psikiyatri, biyoloji, kimya gibi madde bağımlılığı ile doğrudan ilgili disiplinlerin yanı sıra farklı disiplinlerde de konuyla ilgili tez çalışmaları yapılmıştır. Bilgisayar programları ve istatistik disiplinin yardımıyla uyuşturucu üretiminin tespiti ve riskli grupların önceden tahmin edilebilmesine yönelik çalışmalar ile konunun iletişim ve medya boyutlarını ele alan çalışmalar bu çalışmalara örnek olarak verilebilir. Hukuk alanında yapılan tezlerde ise uyuşturucu madde kullanımı, bulundurma ve satışı hakkında yapılan çalışmaların yanı sıra, madde kullanımını ve bağımlılığının önlenmesini sağlayacak hukuki önlem ve düzenlemeler ile bir cezai uygulama süreci olarak denetimli serbestlik konusunu ele alan çalışmalar öne çıkmaktadır.

Gençlik ve Madde Bağımlılığı

Genel olarak, çocukluktan yetişkinliğe geçişte bir ara dönem olarak tanımlanan gençlik dönemi, kavram olarak çeşitli tanım ve yaş aralıkları ile açıklanmaktadır. Tanımların bu kadar çeşitli olması, gençlik döneminin sadece biyolojik bir gelişim dönemi değil, aynı zamanda psikolojik ve zihinsel bir gelişim dönemi olmasından ileri gelmektedir. Bununla birlikte, kültürel kodlar başta olmak üzere toplumdan topluma değişen birçok etken gençlik dönemi hakkında birçok farklı yaklaşıma sebep olmaktadır.

Gençlik döneminin yaş aralığı belirlenirken, 12-15 yaş arası, ergenlik gelişimini içine alan ilk gençlik dönemi, 15 ile 21 yaş arası dönem asıl gençlik dönemi ve 21-25 yaş arası da uzamış gençlik dönemi olarak kabul edilir (Yörükoğlu, 2000). Bununla birlikte farklı çalışmalarda 12–24 yaş grubu, 12–26 yaş grubu, 15–24 yaş grubu ve 15–30 yaş grubu gençlik döneminin yaş aralığı olarak ele alınmaktadır. Birleşmiş Milletler (UN) ve Dünya Bankası (WB), 15–24 yaş aralığındaki kişileri "genç" olarak kabul etmekte, Avrupa Birliği'nin çalışmalarında ise gençler 15-29 yaş aralığındaki insan topluluğu olarak tanımlanmaktadır (SETAV,

2012). Gençlik ve Spor Bakanlığı Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi'nde ise gençlik, 14-29 yaş aralığını tanımlamak için kullanılmaktadır (GSB, 2012).

Gençlik dönemi kişinin başta kişilik özellikleri olmak üzere, alışkanlıkları, yaşam tarzı, sosyal çevresi ve ilişkileri gibi birçok özelliğinin şekillenerek olgunlaştığı ve kişinin hayatını etkileyecek evlilik ve iş gibi konularda kararların verildiği bir dönemdir. Bu dönemde edinilen olumlu ya da olumsuz alışkanlıklar kişinin hayatının tamamını etkileyebilmektedir. Gençlik döneminde kazanılan en yaygın ve en tehlikeli alışkanlıkların başında ise bağımlılık yapıcı madde kullanımı gelmektedir.

Bağımlılık yapıcı bir maddenin kullanımını yaygınlaşmasında birçok sebepten söz etmek mümkündür. Maddeye ulaşmak ne kadar kolaysa, ne kadar ucuzsa ve ne kadar kolay elde edilebiliyorsa, buna ek olarak o maddeyi kullanmanın toplumsal bir kabulü de varsa ve yaygın kullanılıyorsa o ölçüde kullanım bozukluklarına ve bağımlılıklara sık rastlanmaktadır. Özellikle gençler düşünüldüğünde, akran grupları madde ile tanışmada önemli bir rol oynamaktadır. Örnek olarak alkolle ilk tanışmanın %70'i 15-22 yaş aralığında gerçekleşmekte ve bu durum gençlik dönemi ve akran ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır (Arıkan, 2012).

Gençlerin madde kullanımına başlamasında akran ve çevrenin etkisinin yanında kişisel özelliklerinin de etkisi olabilmektedir. Gencin psikolojik yapısı, yaşadığı olaylar ve bunları yorumlayış biçimi genci başta madde kullanımı olmak üzere çeşitli riskli davranışlara yönlendirebilmektedir. Bu etmenler ders başarısın-da gerileme ve sürekli düşme eğilimi, okula gitmek istememe ya da gittiğinde kaçma, arkadaş çevresini sık değiştirme ve çevresiyle çatışma, şiddet içerikli rol modellerle alenen özdeşim çabası, çok talepkar olma, günlük harcamalarda artış ve bunların açıklamasını yapmakta zorlanma, alıngan ve sinirli davranma, gece geç saatlerde dışarıda kalmak arzusu ve bunda ısrar, uyku ve iştah düzeninde belirgin ve süreklilik gösteren düzensiz davranışlar, yoğun bir izolasyon içinde olma, başkaları tarafından çabucak kızdırılabilir bir yapı, kendine rahat verilmediği duygusunu sık yaşıyor olma, öfke kontrolünün yetersizliği ve sık yaşanan öfke patlamaları, geçmişinde şiddet içeren davranışla-

rın bulunması, bireysel farklılıklara toleransın zayıf olması, fevri davranma özelliği, çok çabuk hayal kırıklığına uğramak ve bunu tolere edememek gibi özellikler olarak belirtilebilir (Gümüşel, 2013). Gençlerin madde kullanımına etki eden sebepler sadece bunlarla sınırlı değildir. Ailevi ve çevresel birçok faktör gencin madde kullanımında doğrudan etkili olabilmektedir.

Türkiye'de gençlerin madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda istatistiksel verilerin büyük çoğunluğu ülke sağlık profili, gençlik ve ergen profili gibi genel araştırmaların içerisinde yer almaktadır. TUBİM'in 2006'dan beri her yıl yayınladığı Türkiye Uyuşturucu Raporu, Türkiye İstatistik Kurumu TUİK'in Türkiye Sağlık Araştırması, Sağlık Bakanlığı'nın yıllık sağlık profili araştırmaları, 1996 ve 2008 yıllarında yapılan ve sonuncusunu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yaptığı Ergen Profili Araştırmaları (TEPA, 2013) ve SETAV (2012) gibi özel araştırma merkezlerinin yaptığı gençlik profili araştırmaları bu çalışmalara örnek olarak verilebilir. Bunun yanında gençlerin madde kullanım profillerini araştıran belli başlı birkaç çalışmadan söz etmek mümkündür. 15-17 yaş arası gençleri hedef alan Gençler Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı ile Özelliklerinin Değerlendirilmesi-SAMAY (1998) araştırması, Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan Küresel Gençlik Tütün Araştırması (2003), ilki sadece İstanbul'da, ikincisi 6 ilde uygulanan ESPAD Alkol ve Diğer Maddelerle ilgili Avrupa Okul Araştırması (1995, 2003) ve TUBİM tarafından yapılan Okullarda Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması (2011) bu çalışmalara örnek olarak verilebilir.

Gençlik Ve Madde Bağımlılığı Konulu Lisansüstü Tezler

Gençlik döneminin birçok kavram ve yaş aralığı ile ifade edilmesi hazırlanan tezlerde de kendisini göstermekte, gençlik ve madde bağımlılığı konulu tezlerin tespitini zorlaştırmaktadır. Bu anlamda tez adlarında genel bir kullanım olan ve sınırları tam belli olmayan genç kavramı çok tercih edilmemiş, bunun yerine -yapılan çalışmanın bağlam ve sınırlarına uygun- belirli yaş aralıklarını, eğitim ve sosyal durumu ifade eden kullanımlara daha çok ağırlık verilmiştir. Gençleri tanımlamak için ergen, adolesan, ilköğretim ikinci kısım öğrencileri, lise-ortaöğretim öğrencileri, üniversite öğrencileri, sokak çocukları, sokakta yaşayan gençler, çalışan

gençler, göç eden gençler, çıraklar gibi kullanımlar tercih edilmiştir. Bu kullanımlarla birlikte 12-18, 15-24, 18-28 gibi yaş aralıkları da tez adlarında gençleri tanımlamak için kullanılmıştır.

Konunun madde kullanımı boyutunu belirtmek için ise sigara kullanımı/içme sıklığı/içme alışkanlığı, uçucu madde kullanımı, psikoaktif madde kullanımı/deneyimi, tütün, alkol, madde kullanımı/kullanımı yaygınlığı, alkol-madde kullanım bozuklukları, riskli alkol kullanımı, madde bağımlılığı, sapkın davranış, problemli davranış, kötüye kullanım, riskli davranış, riskli sağlık davranışı gibi kullanımlar tercih edilmiştir.

Gençlerin madde kullanımı, özellikle sağlık bilimleri alanında yapılan çalışmalarda doğrudan madde kullanımını konu alan çalışmalarla birlikte riskli davranış, riskli sağlık davranışı, sağlık profili başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda gençlerin sağlık durumunu ilgilendiren diğer davranış pratikleri içerisinde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına yer verilmektedir.

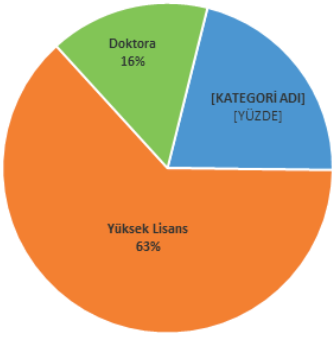
Gençlerin madde kullanımına yönelik hazırlanan tez çalışmalarının büyük çoğunluğu gençlerin bir arada bulunduğu eğitim kurumlarında gerçekleştirilmiştir. Bunda verilerin elde edilmesi sürecindeki uygulama kolaylığının önemli bir etkisi vardır. Ancak bu durumun eğitim sisteminde yer almayan gençler hakkında az çalışma yapılmasına sebep olduğu söylenebilir.

Okullarda yapılan araştırmalarda genel olarak nicel araştırma yöntemi tercih edilmiş, öğrencilerin anket ve bilgi formlarını doldurması yoluyla elde edilen bilgiler istatistik programlarının yardımıyla veri analiz sürecinden geçirilmiş, elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Hazırlanan tezlerin sonuç bölümlerinde elde edilen bulguların bir özetine yer verildikten sonra çoğunlukla gençlerin madde kullanımının önlenmesine yönelik öneriler paylaşılmıştır.

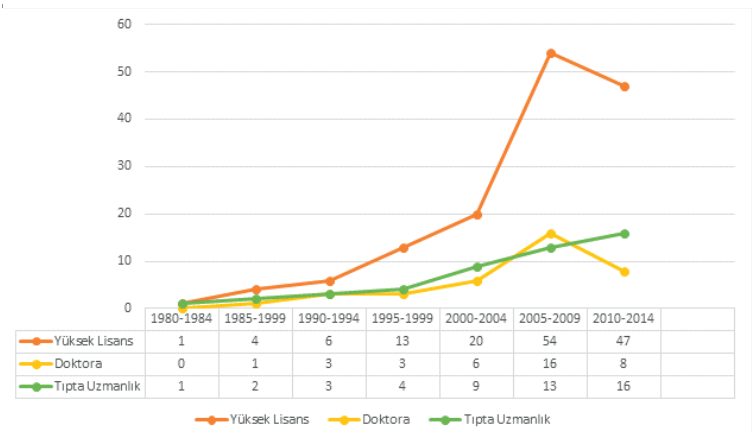
Gençlerin madde kullanımını konu alan çalışmalarda, gençlerin toplu olarak bulunduğu örgün eğitim kurumları haricindeki farklı mekânlar da çalışmalara konu olmuştur. Genç bağımlıların başvurduğu AMATEM ve ÇEMATEM, çıraklık ve meslek eğitim merkezleri, yetiştirme yurtları, sanayi bölgeleri, evsiz ve sokakta yaşayan çocuk-gençler için faaliyet gösteren sivil toplum ku-

ruluşu, örgün eğitim veren okullar haricinde çalışmalara konu olan mekanlara örnek olarak verilebilir.

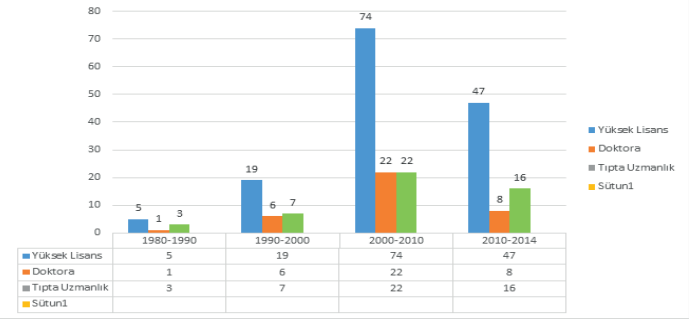
Türkiye'de 1980 sonrası yapılan lisansüstü tezler arasında gençlik ve madde bağımlılığı konusunu doğrudan ele alan ve/ya madde kullanımına suç, şiddet, riskli davranışlar bağlamlarında ele alan toplam 230 adet lisansüstü tez tespit edilmiştir. Hazırlanan bu tezlerin yarıdan fazlasını yüksek lisans tezleri oluşturmaktadır. Yüksek lisans tezlerinden sonra tıpta uzmanlık düzeyinde hazırlanan tezler ve ardından doktora tezleri gelmektedir. Tezlerin tür dağılımlarını ve yıllara göre seyrini gösteren grafiklerde gösterilmiştir:

Gençlik ve Madde Bağımlılığı Konulu Tezler (tez türü)

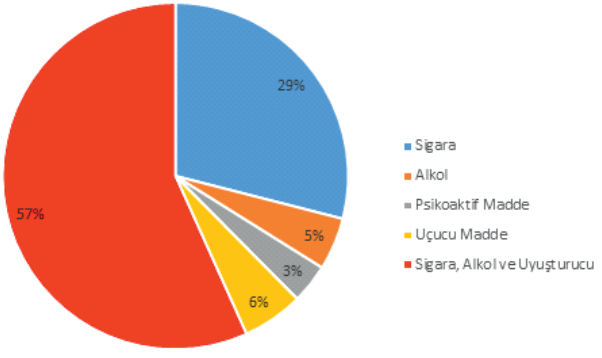
Gençlik ve Madde Bağımlılığı Konulu Lisansüstü Tezler (5'er yıllık periyotlara göre)

Gençlik ve Madde Bağımlılığı Konulu Lisansüstü Tezler (10'ar yıllık periyotlara göre)

Gençlik ve madde bağımlılığı ilişkisini konu edinen tez çalışmalarında genel olarak; sigara, alkol, uyuşturucu ve uçucu madde kullanımı, gençlerin madde kullanımı sıklığı, madde türlerine göre kullanılma miktarı, bağımlılık ve bağımlılık şiddeti, madde kullanımına sebep olan aile, çevre, iş ortamı, sosyo-ekonomik ve psikolojik etmenler konu edinilmiştir. Madde türü olarak en çok sigarayı ele alan tez çalışmaları hazırlanmıştır.

Gençlerin sadece sigara kullanımını ele alan 71 tez, sadece alkol kullanımını ele alan 12 tez ve uçucu madde kullanımını ele alan 14 tez bulunmaktadır. Bunun yanında sadece sigara ve alkol kullanımını ya da sadece alkol ve uyuşturucu kullanımını ele alan tezler de vardır. Sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımlarını birlikte ele alan 139 tez tespit edilmiştir. Gençlerin madde kullanımını psikoaktif madde kullanımı üzerinden ele alan 5 tez çalışması vardır.

Gençlik ve Madde Bağımlılığı Konulu Lisansüstü Tezler (konularına göre)

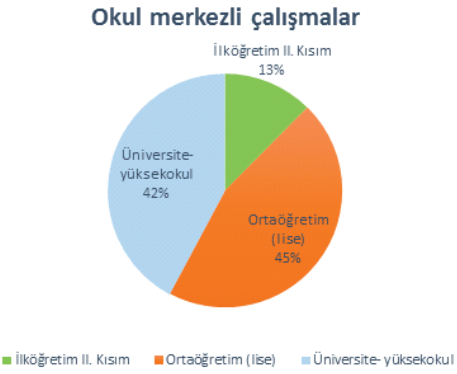
Yapılan çalışmalarda en çok sigara kullanımının ele alınmasında, sigaranın toplumsal meşruiyeti ve yasal zemininin etkili olduğu söylenebilir. Alkol kullanımı üzerine araştırma yapmak, sigaraya nispeten daha zor olsa da araştırılması ve kullanım tespiti en zor maddelerin uyuşturucu maddeler olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka etken olarak araştırmaların birçoğunun okul merkezli olması gösterilebilir. Yasal olmayan bir maddenin ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrenciler arasında kullanım profilini ölçmek birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerini konu edinen araştırmaların nispeten daha kolay olduğunu söylemek mümkündür.

Gençlerin madde kullanımını ele alan tez çalışmalarında çoğunlukla nicel yöntemler tercih edilmiş, dünyada kabul görmüş anket ve ölçeklerin yanı sıra, yapılacak araştırma için özel olarak tasarlanmış, birçok anket ve ölçek formları kullanılmıştır. Hazırlanan çalışmalarda, aile değerlendirme ölçeği, psikolojik sağlamlık ve ergen gelişim ölçeği, bağımlı kişilik ölçeği, çocuklar için zeka ölçeği, kaygı duyarlılığı ölçeği, depresyon ölçeği, sürekli kaygı ölçeği, stres yaşantılarında kullanılan başa çıkma stratejileri ölçeği, aileden alınan sosyal destek ölçeği, gençlerin aile sorunlarını değerlendirme ölçeği, saldırganlık ölçeği gibi ölçeklerin yanı sıra, Avrupa okullarında alkol ve madde kullanımını araştırmak için kullanılan ESPAD anketi de kullanılmıştır. Okullarda anket ve ölçek kullanılarak yapılan araştırmalarda elde edilen verilerden istifade edilerek; sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, aile, aile içi iletişim, aileden alınan sosyal destek boş zamanların değerlendirilmesi ile ilişkisi ve bu ilişkilerin anlamlılık düzeyleri araştırılmaya çalışılmıştır.

Okul Merkezli Çalışmalar

Gençlik ve madde bağımlılığını konu edinen tez çalışmalarının büyük çoğunluğu okul merkezli çalışmalardır. Genel olarak üniversite, lise-ortaöğretim, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerini konu edinen çalışmaların yanı sıra çalışan gençlerin eğitim gördüğü çıraklık eğitim merkezlerindeki öğrencileri konu edinen çalışmalar da mevcuttur. Yapılan çalışmalar, sadece bir okulun öğrencileri ile sınırlı olabileceği gibi, birden fazla okuldaki öğrencilerin madde kullanım davranışlarının karşılaş-tırılması

şeklinde de yapılabilmektedir. Bunun yanında meslek lisesi ve kolej gibi eğitim ve öğrenci profili yönünden farklılık arz eden okullarda yapılan çalışmalar da vardır (örn. Gülmez, 2003; Çeviren, 2001; Özen, 2001; Hartevioğlu, 2009).

Araştırma evrenini bir il ya da ilçe düzeyinde belirleyerek o bölgedeki gençlerin madde kullanımı davranışını ölçmeyi amaçlayan tez çalışmalarında, belirlenen evrene uygun olarak birden fazla okul örneklem olarak seçilmiştir (örn. Usanmaz, 1993; Canbulat, 2011; Evcin, 2011; Akbaba, 2012). Bu çalışmalarda incelenen yaş grubuna bağlı olarak ortaöğretim kurumlarının yanı sıra bölgedeki üniversite ve yüksekokullarda okuyan öğrencileri de kapsayabilmektedir (Kıvanç, 1981; Çakır, 2011). Okul merkezli yapılan tez çalışmalarının sayısı 182 olarak tespit edilmiştir. Bu tezler arasında en fazla ortaöğretim-lise öğrencilerini konu edinen çalışmalar vardır. Üniversite öğrencileri ve madde kullanımını konu edinen tezlerin sayısı ise ortaöğretim konulu tez sayısına yaklaşmaktadır.

İlköğretim II. Kademe

İlköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmını sigara konulu tezler oluşturmak-tadır. Sigara kullanımının araştırıldığı bu çalışmaların yanında madde kullanımını önleyici eğitim programları, akran eğitimleri, ilköğretimde görev yapan yönetici ve öğretmenlerin öğrencilerin madde kullanımı konusunda bilinçlendirilmelerindeki etkinlikleri, ilköğretim ikinci kademe öğrencileri ekseninde yapılan çalışmaların ana temalarıdır (örn. Horasan, 1994; Filiz, 2007; Kırımoğlu, 2007). İlköğretim öğrencileri arasında sigara kullanımının yanı sıra alkol ve uyuşturucu madde kullanımını ele alan çalışmalar da vardır (Can, 2007; Usta, 2012).

Can (2007) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin düzenli madde kullanım oranları yüksek olmasa da, sigara, alkol, uyuşturucu maddeleri bir kez deneme oranlarının yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmaya göre öğrencileri bu maddeleri kullanmaya iten nedenler arasında ön plana çıkan etmen bu yaştaki gençlerin içinde bulundukları dönemin özelliğini yansıtan "merak ve özenti" öğeleridir.

Alkaç (2011) yaptığı çalışmada, kent merkezi ve gecekondu bölgelerindeki ilköğretim okulları arasındaki sigara kullanım oranlarını karşılaştırmıştır. Sigara deneme oranları gecekondu bölgelerinde yaklaşık iki kat daha fazla çıkmış (%35, %16), düzenli sigara içme prevalansı/oranı ise kent okullarında %1,7 iken gecekondu okullarında %15.7 olarak saptanmıştır. Alkaç çalışmasında, sigara deneme yaşını ortalama 10 yaş olarak tespit etmiş, bu yaş aralığındaki öğrencilerin sigara içmesinde erkek cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum, ailenin eğitim durumu, aile bireyi ve en yakın arkadaşın sigara içmesinin önemli birer risk faktörleri olduğunu gözlemlemiştir.

Ortaöğretim

Lise-ortaöğretim öğrencilerini konu edinen çalışmalarda riskli davranışlar ve sağlık profili bağlamında yapılan çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalarda gençlerin genel sağlık profilleri, riskli sağlık davranışları, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanım oranları, beslenme alışkanlıkları, madde kullanımı etkileyen değişkenler/etmenler ele alınmıştır (örn. Yazman, 1994; Aksoy, 2006; İlhan, 2009; Canbulat, 2011; Altıok, 2013). Bu çalışmaların yanında sadece sigara kullanımını araştıran birçok çalışma yapılmıştır (örn. Önder, 1984; Yavuz, 2003; Ayvaz, 2005; Güngörmüş, 2008; Bilgiç, 2013).

Liselerdeki öğrencilerin madde kullanımını konu edinen çalışmalarda, madde kullanım nedenleri olarak çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Sarı (2006) tarafından yapılan çalışmada, liseli öğrencilerin en fazla arkadaştan özenme nedeni ile sigara, alkol ve uyuşturucu maddeye başladıkları saptanmıştır. Bu alışkanlık-larda cinsiyetler ve yaşlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Alışkanlık yapan maddelerin kullanımının yaşla beraber artış gösterdiği saptanmış, erkeklerin kız öğrencilere göre daha fazla sigara ve alkol içtikleri belirlenmiştir.

Çataloğlu (2011) tarafından İzmir'de 25 lisede gerçekleştirilen ve 9. Sınıf öğrencilerinin evren olarak seçildiği çalışmada, madde kullanan öğrencilerle kullanmayan lise öğrencileri arasındaki psikolojik sağlamlık ve aile işlevleri arasındaki farklar incelenmiştir. Bu çalışmada yaşam boyu en az bir kez sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma oranları %45 çıkmış, örneklemin %21,6'sı sigarayı, %40,1'i alkolü, %2,2'si uyuşturucu maddeleri yaşam boyu en az bir kez kullandığını bildirmiştir. Çalışmanın asıl konusu olan ve madde kullanan öğrencilerle- kullanmayan öğrenciler arasındaki karşılaştırma da ise Çataloğlu şu sonuçlara ulaşmıştır. Madde kullanmayan ergenler, madde kullanan ergenlere göre okul içi ilişkilerde ilgi ve yüksek beklentiler, amaçlar, ev-içi ilişkilerde ilgi, arkadaş grubundaki yüksek beklentiler, ev-içi yüksek beklentiler, empati, işbirliği ve iletişim, öz-farkındalık ve eğitimsel beklentiler koruyucu faktörlerine sahip olmaya ilişkin algılar açısından daha olumlu bir profil oluşturmaktadır. Bununla birlikte, madde kullanmayan liseli gençlerin, madde kullanan akranlarına göre, ailesini problem çözme ve duygusal tepki verebilme işlevleri bakımından daha sağlıklı algıladığı çalışma sonunda elde edilen bulgular arasındadır.

Gülmez (2003) sosyo-ekonomik düzeyleri farklı iki liseyi ele aldığı çalışmasında iki lise arasındaki madde kullanımı özelliklerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Çalışmada 2. ve 3. sınıfların sigara ve alkolü daha fazla kullandıkları, kız ve erkeklerde sigara ve alkol deneme oranlan bakımından farklılık olmadığı, haftalık harçlık miktarı daha yüksek, babaları hayatta olmayan, okula mazeretsiz olarak devamsızlık yapan, travmatik bir olay yaşayan, ailesinde sigara ve alkol kullanımı olan, aile ilişkilerinin iyi olmadığını bildiren, arkadaşları sigara ve alkol kullanan öğrencilerin daha fazla sigara ve alkol denedikleri bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca sigara deneyen öğrencilerin çoğunluğunun alkolü denedikleri de Gülmez'in bulguları arasındadır.

Üniversite ve Yüksekokullar

Üniversitelerde okuyan gençlerin madde kullanım davranışlarını belirlemek için birçok tez hazırlanmıştır. Bu çalışmalarda bir üniversitede okuyan öğrencilerin tamamı evren olarak alınabildiği gibi, sadece belirli bir bölümde okuyan öğrencilerle sınırlandırılmış çalışmalar da mevcuttur. Ayrıca bazı çalışmalar-

da sadece 1. Sınıf ve 4. Sınıf gibi öğrencilerin okuduğu sınıflar dikkate alınmıştır (örn. Batı, 2000; Kundakçı, 2006; Güler, 2008; Özdemir, 2011). Adıyaman, Adnan Menderes, Ankara, Bilkent, Boğaziçi, Cumhuriyet, Dicle, Ege, Fırat, Gazi, Hacettepe, Harran, İstanbul, Karaelmas, Osmangazi, Süleyman Demirel, Trakya, Yüzüncü Yıl üniversiteleri madde kullanımı bağlamında, öğrencileri tez çalışmalarına konu olan üniversitelerden bazılarıdır.

Tıp, hemşirelik, sınıf öğretmenliği, beden eğitimi ve spor bölümleri madde kullanımı bağlamında özel olarak çalışmalara konu olmuştur. Bu bölümlerin özel olarak seçilmesinde bir etken olarak, bu bölümlerden mezun olacak öğrencilerin, eğitim ve sağlık alanlarında çalışacak olmalarının etkili olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar arasında en çok sağlık meslek yüksekokulları ve hemşirelik bölümü öğrencileri üzerine çalışmalar yapılmıştır (Küçükkavruk, 2002; Aktaş, 2005; Karabulut, 2007; Tekin, 2010; Zengin, 2011; Koca, 2011).

Üniversite öğrencilerinin madde kullanımı ile yurtta kalmaları arasındaki ilişki de yapılan çalışmalara konu olmuştur. Bahar (2010) tarafından yapılan çalışmada Bursa, Çanakkale ve Balıkesir'de YURTKUR'a bağlı yurtlarda kalan üniversite öğrencilerinin madde kullanım düzeyleri ve bunun yurt ortam ve imkânları ile ilişkisi araştırılmıştır. Bahar, çalışmada yurtta kalan öğrencilerin kendileri için, geleceğe dönük mesleki kaygılarını, istedikleri bölümde okuyamamalarını ve oda arkadaşları ile anlaşamamalarını en önemli stres kaynağı olarak gördüklerini belirttikten sonra, yurtta beraber kalınan oda arkadaşı ile anlaşamama ile sigara içme arasında anlamlı bir ilişki saptamıştır.

Çalışan Gençlik ve Madde Kullanımı

Gençlik ve madde kullanımı ilişkisini konu edinen tezler arasında ilköğretim, lise-ortaöğretim ve üniversite öğrencilerine yönelik yapılan çalışmalardan farklı olarak çalışan ve çıraklık eğitim merkezlerinde okuyan gençleri konu edinen çalışmalar da hazırlanmıştır (Yücel, 1988; Arman, 1993; Herken, 1997; Emlek, 1998; Özşahin, 1998; Baybuğa, 2002; Özçevikel, 2003; Telatar, 2007; Karataşoğlu, 2009). Bu çalışmalarda iş yeri ortamı, çalışma şartları, iş yerindeki kişilerin madde kullanım davranışları, çalışan gençlerin sosyo-ekonomik durumları, çalışan gençlerin

aile ilişkileri gibi belli başlı konular ele alınmıştır. Özellikle bazı iş yerleri ve imalathanelerde kullanılan tiner-bali gibi uçucu maddelerin, buralarda çalışan gençlerin uçucu madde kullanımında etkili olduğu belirtilmektedir (Arman, 1993).

Ankara'da Siteler ve OSTİM sanayi bölgelerindeki 20-24 yaş grubundaki erkeklere yönelik yapılan çalışmada (Telatar, 2007) bu yaş grubu gençler arasında sigara, alkol ve madde kullanım özelliklerini diğer riskli davranışlarla birlikte incelenmiştir. Araştırmada sanayide çalışan gençler arasında düzenli sigara kullanımı, deneyip bırakma, birkaç kez içme, iş yerinde sigara içme, iş yerinde sigara dumanına maruz kalma, sigarayı bırakma isteği, bırakmayı deneme, nargile kullanımı, düzenli alkol kullanımı, kullanım sıklığı, alkolün içildiği yer, alkollü iken kavga etme, şiddete bulaşma, kaza geçirme ve uyuşturucu madde kullanımı gibi durumlar ölçülmüş ve iki sanayi bölgesindeki gençlerin madde kullanım verileri karşılaştırılmıştır.

Özçevikel (2003) tarafından hazırlanan doktora tezinde, İzmir'de bir çıraklık eğitim merkezindeki çırakların risk alma davranışlarını etkileyen faktörler ele alınmış; ailede alkol kullanımı ailede tartışma varlığı, arkadaşların sigara, alkol, tiner-bali, uyuşturucu kullanması, bir sorun yaşadığında yardım aldığı kişi, çırak olarak haftada çalıştığı gün sayısı, işyeri ortamı güvenliği, işyerindeki kişilerin sigara, alkol, tiner-bali, uyuşturucu alışkanlığı olması işyerindeki kişiler arasında sabıkalı varlığı, tartışma ve şiddet olması, işini sevme ve haftalık tatil durumu gibi faktörler arasında anlamlı düzeyde ilişkiler saptanmış ve çalışan gençlerin başta madde kullanımına yatkınlık olmak üzere riskli davranışlar sergilemesinde çalışılan iş yeri ortamının önemli etkisi dile getirilmiştir.

Özşahin (1998) tarafından yapılan çalışmada ise, Denizli ilindeki bir çıraklık eğitim merkezinde okuyan ve yaş ortalamaları 16 olan çırak ve aday çıraklar konu edinilmiştir. Özşahin, bu gençlerin çalışma yaşamına ilişkin özellikleri ile sigara, alkol, uçucu maddeler ve eroin, kokain, esrar gibi uyuşturucu maddeler ile sakinleştiriciler, uyarıcılar gibi diğer psikoaktif maddelerin kullanımını incelemiş ve bu maddelerin kullanım oranlarını tespit etmiştir. Çalışma, çıraklar arasında aile ilişkileri problemli olanlarda, yaptığı işi sevmeyenlerde, işyerinde baskı görenler-

de sigara içme, alkol, uçucu ve uyuşturucu madde kullanımının yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Çıraklık eğitim merkezlerindeki çıraklar üzerine yapılan bir diğer çalışma Herken (1997) tarafından gerçekleştirilmiş, bu çalışmada ortaokul, lise ve yüksekokullarla birlikte, çıraklık eğitim merkezlerindeki öğrencilerin sigara kullanımında ailelerin ve sosyal öğrenmenin etkisi incelenmiştir. Çalışmada erkekler kızlara göre, abileri sigara kullananlar, abileri sigara kullanmayanlara göre, öğretmen ve ustaları sigara kullananlar, öğretmen ve ustaları sigara kullanmayanlar göre, sevdikleri öğretmen ve ustaları sigara kullananlar, öğretmen ve ustaları sigara kullanmayanlara göre, örnek aldıkları sanatçı ve futbolcular sigara kullananlar, örnek aldıkları sanatçı ve futbolcular sigara kullanmayanlara göre daha fazla sigara içtikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer Gençlik Grupları ve Madde Kullanımı

Eğitim hayatına devam eden ve çalışan gençlere yönelik yapılan çalışmalar haricinde, sokakta yaşayan, eğitimleri yarıda kalan, göç etmiş, yetiştirme yurtlarında kalan, çeşitli suçlardan dolayı ıslahevlerinde ve cezaevlerinde olan, evden kaçan ve devlet kurumlarında bakılan gençler yapılan sınırlı sayıdaki çalışmaların konusu olmuştur (Kalkım, 2009; Gezek, 2007; Yavuz, 2003; Temel, 2011; Küçüker, 2011; Yaman, 2012; Şimşek 2013). Bu çalışmaların diğerlerine nazaran sayıca çok az olduğunu söylemek mümkündür.

Gezek (2007), sokakta yaşayan gençlerin madde bağımlılığı ve aile yapısı hakkında yaptığı araştırmada hepsi sokakta yaşayan ve aileleri ile görüşme sıklıkları çok düşük düzeyde olan gençleri konu edinmiştir. Sokakta yaşayan gençlerin büyük çoğunluğu eğitimine devam etmeyen/edemeyen ve düşük eğitim düzeyine sahip gençlerdir. Bu gençler arasında madde kullananlarda başta hırsızlık olmak üzere suç işleme oranı yüksektir. Madde kullanan gençlerde hem madde etkisindeyken hem de madde etkisi olmadığı zamanlarda da kendilerine zarar verme eğilimleri gözlenmektedir. Gezek, bu tür davranışların altında artık bu hayata dayanamama ve kendini yok etme eğiliminin yer aldığı tespitini yapmaktadır. Araştırmaya katılan gençler, aileleri ile iletişim kurmada, problem çözmede ve sevgi, şefkat gibi olumlu duygu-

ları ifade etmekte sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Alışkanlık, rahatlama/keyif amaçlı, acıyı azaltma amaçlı, unutma amaçlı, arkadaş etkisi nedenleri ile madde kullanan sokakta yaşayan gençler, en çok madde etkisindeyken yaşadıklarını unutma ve aldıkları haz nedeni ile madde kullandıklarını belirtmiştir.

Hastanelerde alkol ve madde kullanıcılarının tedavilerinin yapıldığı ÇEMATEM (Çocuk Ergen Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi), AMETEM (Alkol Madde Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi) ve UMATEM (Uçucu Madde Tedavi Araştırma ve Eğitim Merkezi) kliniklerine başvuran gençler hazırlanan tezlere konu olmuştur (Yücel, 1988; Coşkun, 2006; Balcı, 2011; Bircan, 2011; Kaya, 2011; Polat, 2012; Ovalı, 2013). AMATEM'e başvuran 18-30 yaş arası madde bağımlısı gençlerin kaygı düzeylerini ölçme amacıyla Yücel (1988) tarafından hazırlanan doktora tezinde deney ve kontrol grubu olarak iki ayrı grup değerlendirmeye alınmış, böylece benzer özelliklere sahip gençlerde, madde kullanım durumuna bağlı olarak ortaya çıkan farklılıklar tespit edilmiştir. Yücel, uyuşturucu kullanımının zekâ ve eğitim düzeyi düşük ve orta sosyoekonomik düzeydeki esnaf, zanaatkâr ve işçiler arasında daha yaygın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmaya göre, uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin hemen hepsi madde kullanımına yirmi yaşın altında ve çoğu esrarla başlamaktadır. Bağımlıların, içinde yetiştikleri ailenin parçalanma oranı Türkiye ortalamasının üç katı, kendilerinin boşanma oranı ise normal oranların sekiz katıdır. Bağımlı grupta anne-baba geçimsizliği, anne ve/veya babanın çocuğa karşı kötü davranması normallere oranla üç kat fazla bulunmuştur. Arkadaş çevresinin ortam, fırsat ve özenti yarattığı, kişilik yatkınlığı taşıyan gençlerin aile içi problemlerden, kaygı ve sıkıntılardan kaçmak, merak ve özenti gibi etkenlerle uyuşturucu kullanımına yöneldikleri belirlenmiştir. Madde kullananlarda işlenen suçların %62'si bağımlılığın neden olduğu suçlardır. İntihar girişimi madde kullananlarda normal oranından yedi kat fazladır. Yücel'in bir başka tespiti de bağımlıların %80'nin ailelerinde madde bağımlısı olmadığıdır.

Gençlerin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler

Gençlerin madde kullanımı davranışını etkileyen faktörler, gençliğin farklı dönemlerine göre çeşitlilik arz etmektedir. Ergenliğin ilk yıllarında karşılaşılan madde kullanımında daha çok arkadaş-akran ilişkilerinin, merak ve özenti faktörlerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Gençliğin ilerleyen dönemlerinde ise karşılaşılan güçlük ve streslerin, aile, okul ve iş ortamında yaşanan problemlerin, üstlenilen sorumlulukların da etkisiyle madde kullanımında psikolojik etmenlerin daha fazla rol aldığı ve bir kaygı giderici ve başa çıkma yöntemi olarak sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanımına başvurulduğu söylenebilir.

Gençleri madde kullanımında etkili olan etmenler yapılan birçok lisansüstü tez çalışmasıyla ele alınmıştır. Bu çalışmalarda gençlerin aile ilişkileri, okulda ve iş ortamında yaşadıkları deneyimler, akran ilişkileri, psikolojik yapıları, yaşanan stres ve sorunlara karşı ortaya koydukları tutumlar, başa çıkma yöntemleri gibi birçok olgu ele alınmış ve bunların madde kullanımı ile ilişkisi ortaya koyulmuştur. Bu genel etmenlerin yanında gençlerin vakit geçirdikleri ortamların, internet kullanımının, enerji içecekleri tüketmenin madde kullanımı ile ilişkisini ele alan çalışmalar da yapılmıştır (örn. Cömert, 2007; Bahar 2001; Şahin, 2011; Bahadırlı, 2013; Sert, 2013).

Hazırlanan tez çalışmalarında gençlerin madde kullanımında en çok etkisi olan etmenlerin başında aile olgusu üzerinde durulmaktadır. Aile işlevleri, aile bireyleri arasındaki iletişim, ailenin çocuk yetiştirme tarzı, ailenin sosyo-ekonomik durumu, aile bireyleri arasında madde kullanım durumu, ebeveynlerin boşanması, vefatı, aile içindeki bağlanma stilleri, şiddet davranışı gösteren gençlerin aileleri, ailede öfke ve öfke ifade tarzları, aile bireylerinde psikolojik probleme sahip olma durumları, gençlerin aileleri ile vakit geçirme sıklığı, aile bağlamında değinilen konulardır. Ailenin gençlerin madde kullanımındaki etkisi hazırlanan birçok tezin ana eksenini oluşturmaktadır (örn. Ceylan, 1994; Yavuz, 2003; Koca, 2011; Karaca, 2010; Erkal, 2013; Çubuk, 2011; Avcı, 2006; Doğan 2009, Temel, 2011; Zengin, 2013).

Ceylan'ın (1994) hazırladığı doktora tezinde 18-24 yaşlarındaki gençlerin alkolik babaya sahip olmaları ve bunun gençlerin stres durumlarına etkisi incelenmiştir. Buna göre alkolik babalara sahip çocukların gündelik hayatta karşılaştıkları stres ve problem-

lere çözüm üretmede daha pasif kaldıkları ve çözüm üretmek, başa çıkmak yerine çaresizliğe, alınyazısına-kadere sığındıkları göstermektedir. Alkolik çocuklarının aile ortamların-da daha fazla stresle karşılaştıkları ve bu streslerden daha fazla etkilendikleri, alkolik babaların çocuklarının benlik saygısı ve uyum düzeylerinin daha düşük olduğu çalışmada elde edilen bulgular arasındadır.

Saraçlı'nın (2007) Zonguldak'taki üniversite öğrencilerinin sigara, alkol ve madde kullanımı ile ilişkili olan faktörleri incelediği çalışmasında, madde kullanma oranlarının erkeklerde, kızlara göre ve yaşça büyük olan öğrencilerde, daha küçük olanlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Yalnız yaşamak, ruhsal bir hastalığı olmak, ebeveynlerin sigara ve alkol kullanıyor olması, aile ile ilişkinin sorunlu olması, madde kullanan birini tanıyor olmak öğrencilerin sigara, alkol ve madde kullanımlarını etkileyen önemli faktörler olarak Saraçlı'nın çalışmasında ortaya konulmuştur. Aydoğdu'nun (2013) yaptığı çalışmada ise cinsiyet, yaş, annenin sigara içme durumu gibi değişkenlerle, sosyal kaygının sigara içme durumunu anlamlı düzeyde etkilediği belirtilmiştir.

Madde kullanımına etki eden etmenlerin incelendiği bir diğer çalışmada Arman (1993) özel olarak uçucu madde bağımlısı gençlerin özelliklerini incelemiştir. Arman'ın çalışmasında, akran ve yaş grubunun olumsuz etkisi (teşvik, temin etme), uçucu maddelerin alım satımının serbest olması, kolay temin edilmesi ve ucuz olması, sanayi bölgelerinde yaygın olarak kullanılması ve burada çalışan gençleri etkilemesi, ailenin düşük sosyo-ekonomik durumu ve uçucu madde konusunda yeterince bilinçli olmaması, özellikle babalarda daha fazla olmak üzere anne-babada madde kullanımının olması, sağlıksız aile ilişkileri, ebeveynlerin boşanmış ya da ölmüş olması, gençlerin uçucu madde kullanımında etki eden etmenler olarak tespit edilmiştir.

Çakır (2011) tarafından hazırlanan çalışmada, Edirne ilindeki liselerde ve üniversitede eğitim görmekte olan yaşları 15-21 arasında değişen gençlerde alkol, sigara ve psikoaktif madde kullanım yaygınlığını ele alınmıştır. Sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımının, üniversite öğrencilerinde lise öğrencilerine kıyasla anlamlı olarak daha yüksek bulunduğu araştırmada

hem üniversite hem de lise öğrencilerinde eğitim düzeyi yüksek ve çalışan annelerin çocuklarında alkol kullanım oranları anlamlı olarak yüksek bulunmuştur. Çalışmada, öğrencilerin ebeveynlerinin tutumu, aile içi ilişkileri, eğitim durumları, boşanmış olmaları, ekonomik durumları, madde kullanım durumları; öğrencilerin ders başarısı, sorunlu davranışlar göstermesi ve madde kullanan arkadaşlarının olması gibi bireysel, sosyal ve çevresel faktörler madde kullanımına etki eden faktörler olarak tespit edilmiştir.

Akran baskısı gençlerin madde kullanımına etki eden etmenler arasında birçok çalışmada dile getirilmiştir. Kıran (2002) ve Kırcan'ın (2006) hazırladığı çalışma, akran baskısını özel olarak ele almıştır. Kırcan'ın çalışmasında akran madde kullanımı ve akran baskısı ile ilgili olarak, sigara, alkol ve madde kullananların daha çok sigara içen, alkol ve madde kullanan arkadaşı olduğu tespit edilmiş, madde kullanan gençlerin yarısından fazlası ilk madde kullanımları ile arkadaşları arasında bir ilgi olduğunu ifade etikleri belirtilmiştir.

Gençlerin eğlence amacı ile gittikleri gece kulüpleri, bar ve disko gibi mekânlardaki madde kullanımı, hazırlanan iki tezde ele alınmıştır (Sevim, 2011; Çoban, 2014). Bu çalışmalarda uyuşturucu maddelerin en sık eğlence yerlerinde kullanıldığı ve bu mekanlarda gençler arasındaki kullanımın gittikçe arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Uyuşturucu maddeyi en çok eğlence mekânlarında kullananlar, maddeye başlama nedeni olarak merak, arkadaş etkisi, yaşanan sorunlar ve eğlenceyi gerekçe göstermiştir.

Gençlerin Madde Kullanımı ve Psikolojik Özellikleri

Gençlerin madde kullanımını ele alan tez çalışmalarında madde kullanımını etkileyen temel etmenler arasında ilk sıralarda gencin kişilik özellikleri ve karşı karşıya kaldığı travmatik durumlar, stres ve problemler yer almaktadır. Yaşanan bu stres ve problemlere karşı gençler bir başa çıkma yöntemi olarak madde kullanımına yönelebilmektedir. Düşük benlik saygısı, kaygı ve depresyon gibi psikolojik belirtilerin madde bağımlılığı ile eş zamanlı/birlikte görülebildiği yapılan çalışmalarda belirtilmiş, bu nedenle kişilik özellikleri ve benlik saygısı gibi kavramlar araştırmacıların önemli ilgi alanlarından biri olmuştur. Çalışma-

larda elde edilen bulgular madde kullanan ergenlerin anksiyete, depresyon, sosyal kaygı, duygu düzenleme güçlüğü ve olumsuz benlik puanlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca çocukluk çağında yaşanan duygusal istismar, ihmal, travma ve güvensiz bağlanma gibi durumlar gençlerin madde kullanımı eğiliminde önemli bir faktördür (Gürdil, 2007; Toker, 2008; Karagöz, 2010; Zengin, 2011; Kaya, 2011; Balcı 2011; Ercan, 2012; Ovalı, 2013; Sert, 2013).

Gençlerin madde kullanımı sonucu ortaya çıkan fiziksel, psikolojik ve zihinsel rahatsızlıklar ile madde kullanımının kişinin okul ve iş gündelik hayatına etkileri, kullanıcının kendisine ve çevresine verdiği zararlar, sigara dumanına maruziyet ve pasif içiciliğin etkileri yapılan tez çalışmalarına konu olmuştur (örn. Arslan, 2008; Ünal 2011; Pınar 2011; Kılınç 2012).

Gençlerin Madde Kullanımını Önlemeye Yönelik Çalışmalar

Gençler ve madde bağımlılığı alanında sorunun tespiti, madde kullanım miktarları ve kullanıma etki eden faktörlerle birlikte, gençlerin madde kullanımını önleyecek yöntem ve uygulamaların tartışıldığı tez çalışmaları da hazırlanmıştır. Bu tezlerde madde kullanımını önlemede okul, eğitim ve eğitimcilerin rolü ve etkinlik düzeyleri, madde kullanımını önlemede akran eğitimi programlarının geliştirilmesi ve uygulanması, madde kullanımının zararlarına yönelik farkındalığı sağlayacak bilinçlendirme eğitimleri, hemşirelerin bilinçlendirmeye yönelik eğitimlerdeki etkinlikleri ve sosyal sermaye, sosyal etkinlik gibi faktörlerin önleyici boyutu ele alınmıştır (Akın, 1996; Yağcı, 1999; Ergül, 2005; Coşkun, 2006; Çelik, 2006; Filiz, 2007; Müderrisoğlu, 2008; Bektaş, 2009; Armağan, 2010; Bilgiç, 2013; Özakar 2013; Evcin 2011; Esin, 2013).

Armağan (2010) okul temelli önleme programlarının etkinliğini incelediği çalışmasında farklı önleme programlarının ilköğretim okullarındaki etkinlik düzeyini tespit edilmesini amaçlamıştır. Çalışmada hem öğrenciler hem de velilere yönelik önleme programlarında verilen eğitimlerin madde bağımlılığı hakkındaki bilgi düzeylerinin arttırdığı; öğrencilerin yanlış inanışlarının azaldığı, hayır deme becerilerinde artış olduğu ve madde kullanımında azalma olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Müderrisoğlu (2008) üniversitede okuyan gençlerin madde kullanımını önleme stratejilerini ele aldığı tezinde, üniversitede uygulanan bir pilot uygulamaya da yer vermiş ve bir önleme stratejisi olarak akran eğitim programları üzerinde durmuştur. Üniversite öğrencileri arasında yaptığı ankette katılımcıların kullanımlarını büyük oranda merakın tetiklediği saptayan Müderrisoğlu, bağımlılık hakkında seçmeli bir ders açılması durumunda öğrencilerin büyük çoğunluğunun bu dersi tercih edecekleri sonucuna ulaşmıştır.

Evcin'in (2011) hazırladığı çalışmada, sosyal sermayenin gençlerin madde kullanımını önleme sürecindeki imkânları üzerinde durulmuştur. Çalışmada toplumdaki normların, değerler ve ilişkilerin toplamı olan sosyal sermayenin gençlerin madde kullanımının önlenmesinde önemli bir imkan olarak ele alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Esin (2013) okullardaki madde kullanıcısı ve sorun davranışları olan öğrencilerle ilgili yaptığı çalışmasında, dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, davranım bozukluğu gibi rahatsızlıklar yaşayan öğrencilerin erken tanı ve tedavisi için yapılacak önleme çalışmalarının okullardaki sorunlu davranışların önlenmesine önemli bir katkı sağlayacağını belirtmekte, bu davranışları sergileyen bazı öğrencilerin eş zamanlı olarak daha farklı psikolojik sorunları da olabileceğini ve bu durumun sadece okul odaklı önleme çalışmalarıyla önüne geçilemeyeceğini, ergen ruh sağlığı uzmanlarına yönlendirmenin gerekliliğine değinmiştir. Bağımlılık öncesinde kullanımı önleyecek tedbir ve uygulamaların yanı sıra, bağımlılık sonrasında gençlerin tedavi ve rehabilitasyonunu konu edinen çalışmalar da hazırlanmıştır (Karataşoğlu, 2009).

Gençlerin madde kullanımını önlemeyi konu edinen çalışmalarda önleyici kampanya ve uygulamaların etkinliği de ele alınmıştır. Açıkalın (2010) çalışmasında sigara paketleri üzerindeki önleyici uygulamaların etkisi değerlendirilirken; Çubukçu'nun (2011) yaptığı çalışmada ise sigara karşıtı reklamların etkinliği ele alınmıştır. Çubukçu, bu reklamların 13-19 yaş arası gençlerdeki etkisini incelemiş, kampanyalarda kullanılan düşük tehdit içeren korku çekiciliğinin ikna etkisinin ya hiç olmadığı ya da çok az olduğu sonucuna ulaşmış, bireylerde tutum, niyet ve dav-

ranış değişikliğinin oluşabilmesi için yüksek düzey korku ögesinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir.

Sonuç

Türkiye'de gençlik ve madde bağımlılığı alanında, 1980 sonrası yapılan lisansüstü çalışmaların ele alındığı bu çalışmada, gençlerin madde kullanımını doğrudan ve/ya suç, şiddet, riskli davranışlar bağlamlarında ele alan toplam 230 adet lisansüstü tez tespit edilmiştir. Bu tezlerin 145'i yüksek lisans, 48'i tıpta uzmanlık ve 37'si doktora tezinden oluşmaktadır. Yüzdelik şekilde ifade edilecek olursa tezlerin yarıdan fazlası (%63) yüksek lisans tezi, %21'i tıpta uzmanlık tezi ve %16'sı doktora tezidir. 1980-1990 yılları arası toplamda sadece 9 tez tespit edilebilmişken, 1990-2000 yılları arası bu sayı 32'ye yükselmiştir. 2000'den sonra hazırlanan tezlerde büyük bir artış gözlemlenmiştir. On yıllık süre içerisinde 22 tıpta uzmanlık, 22 doktora ve 74 yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Özellikle 2005'ten sonra yapılan çalışmaların daha fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu artışta hem gençlerin madde kullanımının artmasının hem de sigara, alkol ve uyuşturucu konusunda uygulanmaya çalışılan devlet politikalarının etkisi olduğunu söylemek mümkündür. 2010 yılından sonra, yüksek lisans ve doktora tezlerinde, bir önceki 5 yıllık döneme göre bir azalma söz konusudur. Ancak bununla birlikte tıpta uzmanlık tezlerinde bir artış söz konusudur. 2010 yılından itibaren, bu güne kadar toplamda 71 tez çalışması tespit edilmiştir. Türkiye'de gittikçe artmaya başlayan bir problemin lisansüstü tezler düzeyinde ilgi görmesi oldukça sevindiricidir. Bununla birlikte lisansüstü tezlerin tabiatında olan bağlam ve örneklem sınırlılığı, araştırmacıların imkan ve zaman gibi kısıtları bu çalışmaların daha nitelikli olmasına engel olmamalıdır. Özellikle okullarda yapılan çalışmaların ve anket, form gibi nicel yöntemlerin işlevselliğinden ötürü tercih ediliyor olması, yerel ve sınırlı örneklemleri ele alan birbirine benzer çalışmaların tekrar edilmesine ve farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip gençlik gruplarının ihmal edilmesine sebep olmaktadır.

Madde bağımlılığı konusunun akademik düzeyde çalışılmasının zorluğu ortadadır. Araştırmada ele alınacak maddenin, yasal durumu ve toplumsal karşılığı, çalışmanın zorluk derecesini belirle-

mektedir. Bu durum hazırlanan lisansüstü tezlerde de kendisini göstermektedir. Gençler arasında sigara kullanımını araştırmak, bu konuda veri toplamak diğer maddelere göre oldukça kolay olduğundan, madde türü itibariyle en çok sigaranın tercih edildiği görülmektedir. Satılması, bulundurulması, kullanılması yasal olmayan uyuşturucu maddelerin araştırılması ise oldukça güçtür. Her ne kadar araştırmacılar, katılımcıların kimliklerinin gizli kalacağı ya da herhangi bir kimlik bilgisinin istenmeyeceğine dair güvenceyi sağlamış da olsalar, gerçekçi verilere ulaşmak oldukça güçtür. Toplumda var olan sosyo-kültürel kodların uyuşturucu madde kullanımı ve cinsellik gibi "gizli-mahrem" konularda verilecek cevapları etkileyeceği de göz ardı edilmemelidir.

Gençlik ve madde bağımlılığını ele alan çalışmaların büyük çoğunluğunun psikiyatri, hemşirelik, halk sağlığı gibi sağlık bilimleri alanında yapılmış olması tabii bir durumdur. Ancak madde bağımlılığı gibi oluşum sebepleri ve toplumsal boyutu oldukça girift olan bir konunun başta sosyoloji, kamu yönetimi ve sosyal hizmet gibi alanlarda daha fazla çalışılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de son yıllarda politika hazırlama süreçlerinde, istatistiksel verilerin önemi daha da artmıştır. Politikaların daha nitelikli olması açısından, somut ve tutarlı veriler üzerinden hareket etmenin önemi ortadadır. Ancak gençlik ve madde bağımlılığı gibi konularda, konunun sadece nicel veriler üzerinden anlaşılmaya çalışılması, politikaların niteliğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Araştırmaların başarısını etkileyecek en önemli etkenlerden biri, katılımcıların araştırma kültürüne ve tarzına yatkınlığıdır. Bu durum araştırılacak gençlik grubu profilinin, araştırma yönteminin belirlenmesinde dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle örgün eğitimin dışında kalan gençlik gruplarına yönelik yapılacak çalışmalarda nitel saha araştırmalarının tercih edilmesi, daha nitelikli veri ve bulgulara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Arıkan, Z. (2012). Alkol Kullanım Bozukluğu. Madde bağımlılığı tanı ve tedavi kılavuzu el kitabı içinde (s. 105- 123) Ankara: Sağlık Bakanlığı.

Gümüşel, O. (2013). Biz genciz. İstanbul: Timaş.

Ögel K. (2001). Türkiye'de madde bağımlılığı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2011). Bağımlılığı önleme. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

SETAV.(2013). Türkiye gençlik profili. Ankara.

TEPA. (2013). Türkiye ergen profili araştırması. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

GSB.(2012). Ulusal gençlik ve spor politika belgesi. Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı.

Yaman, Ö. M., Tuna, A. S., Baykul, Z.; Tuna, M. C. (2015). Türkiye kimyasal bağımlılıklar bibliyografyası. İstanbul: Yeşilay Yayınları.

Eraslan, L. (Editör). (2013). Gençlik temalı lisansüstü tezler bibliyografyası. Ankara: Gençlik ve Spor Bakanlığı.

Yörükoğlu, A. (2000). Gençlik çağı, ruh sağlığı ve ruhsal sorunlar. İstanbul: Özgür Yayınları.

1980 Sonrası Yapılan Gençlik ve Madde Bağımlılığı Konulu Lisansüstü Tez Çalışmaları Bibliyografyası

Acar, M. (2006). Türkiye'de Madde Bağımlılığı ve Gençlik, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Acar, Y. B. (2004). Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü Çalışması ve Grupla Sosyal Hizmet Çalışması, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler, Doktora.

Acun, S. (1986). Erciyes Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara Kullanma Alışkanlığı, Fev ve Peak Flow Değerleri, Erciyes Üniversitesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Açıkalın, N. (2010). Sigara Paketlerindeki Yazılı Mesajların Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alışkanlıkları Üzerine Etkileri, Dumlupınar Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Akbaba, Z. (2012). İstanbul'un Esenyurt İlçesindeki Liselerde

Okuyan Öğrencilerin Riskli Sağlık Davranışları Üzerine Bir Araştırma, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Akça, G. (2012). Samsun İlinde 12-19 Yaş Grubu Öğrencilerde Sigara İçme Sıklığı ve Sigara İçme Durumunu Etkileyen Faktörler, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Akın, E. (2002). Genç Ergenlerin Kendileri ve Sigara Hakkındaki Tutumları İle İlgili Seçilen Belirli Özellikler, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans.

Akın, M. (1992). Lise Öğrencilerinin Madde Kullanımının Zararlarına İlişkin Eğitim Gereksinmeleri, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Tıpta Uzmanlık.

Akın, M. (1996). Lise Öğrencilerinin Uyuşturucu-Uyarıcı Madde Kullanımının Zararlarına İlişkin Sağlık Eğitim Gereksinimleri, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Akkapulu, F. (2006). İstanbul Üniversitesi Öğrencilerinin Psikoaktif Madde Kullanma Alışkanlıklarını Etkileyen Bireysel ve Psiko-Sosyal Faktörler, İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Aksoy, K. (2006). Lise Öğrencilerinin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Tutumları ve Bu Tutumlara Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi (Malatya İli Örneği), İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Aksu, A. (2002). Lise Öğrencilerinde Psikoaktif Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı, Fırat Üniversitesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Aksu, A. B. (1998). Gençlik Döneminde Görülen Zararlı Alışkanlıklar ve Din Eğitimi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Aktaş, A. (2005). Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara Kullanımına İlişkin İnanç, Tutum ve Davranışları, İstanbul Üniversitesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Akter, E. (2011). Adana İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinde Tütün ve Tütün Mamullerinin Kullanımı, Çukurova Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Aliiaskarov, B. (2012). Sosyal Kontrol ve Sosyal Öğrenme Teorilerinin Gençler Arasındaki Madde Kullanımını Açıklamadaki Yeterliliklerinin Test Edilmesi: Kırgızistan, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, 2012, Doktora.

Alkaç, Ç. (2011). Manisa İli İlköğretim Öğrencilerinde Sigara İçme Prevalansı, Celal Bayar Üniversitesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Altıntoprak, A. E. (2000). Alkol Bağımlılarının Erişkin Çocuklarının Alkol Kullanımına Verdikleri Bilişsel ve Otonomik Yanıtlar, Ege Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Altıok, D. A. (2013). Adana İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinin Alkol ve Uyuşturucu Yatkınlığının Araştırılması ve 2000 Yılı Çalışma Sonuçları İle Kıyaslanması, Çukurova Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Aras, N. (2007). Genç Erişkin Bayanlarda Sigara İçme, Meyve Tüketimi ve Fiziksel Aktivite İle Akciğer Fonksiyonları Arasındaki İlişkiler, Atatürk Üniversitesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Armağan, E. (2010). İlköğretim Okullarında Uygulanan Madde Kullanımını Önleme Programlarının Bilgi ve Beceri Düzeylerine Etkisinin Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Arman, T. (1993). Uçucu Madde Bağımlılarının Sosyodemografik Özelliklerinin ve Ailelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Arslan, A. (2008). Kadın ve Erkek Öğrencilerde Sigara Kullanımının Bazı Hormon Düzeyleri Üzerine Olan Etkilerinin Karşılaştırılmalı Olarak Araştırılması, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Artar, N. (2012).Madde Kullanımı Olan Ergenlerde Ana-Baba Tutumunun Kendine Zarar Vermeye Etkisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Asık, E. (2006).Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Başetmeleri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Ataman, H. (2014). Alkol-Madde Kullanan Adolesanlara Verilen Cinsel-Üreme Sağlığı Eğitiminin Etkinliği, Marmara Üniversitesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Atay, Ö. B. (2010). Sigara İçmeyen Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sigaraya Karşı Tutumları ve Etkileyen Faktörler, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Avcı, R. (2006). Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Aydoğdu, B. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Kaygı, Kaygı Duyarlılığı ve Madde Kullanım Durumları, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Aygen, M. (2009). Elazığ İlinde Gençlerde Şiddete Başvurma ya da Maruz Kalma Sıklığı, Etkileyen Faktörler ve Öfke İle İlişkisi, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora.

Ayvaz, Ö. Ş. (2005). Lise Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıkları, Marmara Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Bacak, G. (2007). ÖSS'ye Hazırlanan Öğrencilerin Deneme Sınavları Ortalamaları ile Solunum Parametreleri Arasındaki İlişki, Ankara Üniversitesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Bahadırlı, N. B. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Enerji İçeceği Tüketiminin Alkol- Madde Kullanımına Etkisi ve Dürtüsellikle İlişkisi, Trakya Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Bahar, H. H. (2001). Sigara Alışkanlığının Oluşmasında Üniversite Öğrencileri Üzerinde Etkili Olan Sosyo-Ekonomik Faktörler, Atatürk Üniversitesi, Doktora.

Bahar, M. (2010) Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurtlarında Barınan Öğrencilerin Stres Kaynakları, Madde Kullanım Düzeyleri ve Yardım Arama Davranışları, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Balcı, G. P. (2011). Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerde Çocukluk Çağı Travmalarının Bağlanma ile İlişkisi, Sağlık Bakanlığı, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Başay, Ö. (2010). Alkol-Madde Kullanım Bozuklukları Olan Ergenlerde Mizaç ve Kişilik Özellikleri, Ege Üniversitesi, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Başsın, V. (2010). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Güzelyurt İlçesindeki Lise Öğrencilerinin Sağlık Açısından Riskli Davranışları ve Risk Algıları, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Batı, A. H. (2000). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci ve Altıncı Sınıf Öğrencilerinde Sağlık ve Uyum Düzeyi Değerlendirmesi, Ege Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora.

Baybuğa, M. S. (2002). Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocukların Sağlık Bakım Gereksinimlerinin Belirlenmesi ve Sorunlarının Çözümünde Halk Sağlığı Hemşiresinin Yeri, Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Baysoy, N. G. (2007). Üniversite Öğrenimi Sırasında Öğrencilerin Sağlık Riskleri Konusundaki Bilgi, Tutum, Davranışlarındaki Değişim, Marmara Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Bektaş, M. (2009). İlköğretim Öğrencilerine Yönelik Geliştirilen Sigara Kullanımı Önleme Programının Etkisinin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Bilgiç, N. (2013). Lise Öğrencileri Üzerinde Sigara Konusunda Yürütülecek Olan Akran Eğitiminin Sigara Kullanma Davranışı

Üzerindeki Etkinliğinin Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora.

Bilgin, E. (2004). Hacettepe Üniversitesi Öğrencileri Arasında Sigara İçimi ve Egzersizin Solunum Fonksiyon Testleri Üzerine Etkisi, Hacettepe Üniversitesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, 2004, Tıpta Uzmanlık.

Bilgin, F. N. (1989). Lise Öğrencilerinin Kaygı ve Uyum Düzeyleri ile Bazı Değişkenlerin Sigara İçme Alışkanlıklarına Etkisi, Hacettepe Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Bilgin, N. (1989). Fırat Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara İçme Prevalansı Araştırması, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Bilgin, N. (1996). Elazığ Sanayi Sitesinde Çalışan ve Sigara İçen Çocuklarda Sigara ve Alkol Kullanma ve Uçucu Madde Bağımlılığı Prevalansı Araştırması, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora.

Bilgin, R. (2008). Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora.

Bircan, S. (2011). Madde Bağımlısı Olan ve Olmayan Ergenlerin Benlik Saygıları, Algıladıkları Ebeveyn Kabul Reddi ve Çocuk Yetiştirme Stillerinin Karşılaştırılması, Kara Harp Okulu Komutanlığı, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Biricik, S. S. (2001). Kayseri İl Merkezi'ndeki Tıp Öğrencileri ve Hekimlerin Sigara İçme Konusundaki Düşünceleri, Davranışları ve Nikotin Bağımlılık Durumları, Erciyes Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Boydak, Ö. (1994). Elazığ İl Merkezinde Görev Yapan Subay, Astsubay, Yedek Subayların Sigara İçme Durumları ile Sigara Konusunda Bilgi Tutum ve Davranışları, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Buğdaycı, G. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alkol ve Madde Kullanımı ve Madde Kullanımını Etkileyen Sosyal Kültü-

rel ve Ekonomik Süreçler "Sakarya Üniversitesi Örneği", Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, 2009, Yüksek Lisans.

Bulut, F. (2010). Madde Bağımlısı Olma Riski Altında Olan Öğrencilerin Veri Madenciliği Sınıflandırma Algoritmalarıyla Tespit Edilmesi, Fatih Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Buzlu, S. (1995). Hemşirelik Öğrencilerinde Madde Kullanım Yaygınlığı ve Nedenlerinin, Eğitim Gören Diğer Öğrencilerle Kıyaslamalı Olarak Araştırılması, İstanbul Üniversitesi, Hemşirelik, Doktora.

Can, M. Ş. (2007). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Görülen "Madde Bağımlılığı" Alışkanlığı (Sakarya İli Örneği), Sakarya Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Canbulat, N. (2011). İstanbul İli Şişli İlçesi Anadolu Liselerinde Öğrenim Gören Gençlerin Sağlık Profili, İstanbul Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Canikli, A. B. (2000). Sporcu Sedanterlerde Çeşitli Faktörlerin (Kilo, Boy, Yaş, Spor Yaşı, Cinsiyet, Sigara) Kemik Minerali Yoğunluğu Üzerine Etkisi, Atatürk Üniversitesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Ceylan, T. (1994). Alkolik Babaların 18-24 Yaşlarındaki Çocuklarında Stres Kaynakları, Stresle Başaçıkma Yolları, Benlik Saygısı ve Uyum Düzeyi, Hacettepe Üniversitesi, Doktora.

Coşkun, A. (2006). Hacettepe Üniversitesi Beytepe Yerleşkesinde Okuyan Son Sınıf Öğrencilerinin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Konusundaki Bilgi, Görüş ve Davranışları ve Bunlar İle İlgili Faktörler Araştırması, Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Coşkun, F. (2008). Gaziantep Üniversitesi Merkez Kampüsündeki Lisans Öğrencilerinde Alkol ve Madde Kullanma Durumu, Gaziantep Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Coşkun, S. (2006). Uçucu Madde Kullanan Ergenlerde Bilinçlendirme Eğitiminin Etkinliği, Marmara Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Cömert, I. T. (2007). İstanbul'da Yaşayan 18-28 Yaş Arası Üniversite Öğrencilerinin İnternet ve Madde Kullanımlarının İlişkilendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Doktora.

Çakır, D. (2011). Edirne'deki Liselerde ve Trakya Üniversitesi Öğrencilerinde Alkol ve Psikoaktif Madde Kullanımının Yaygınlığı, Trakya Üniversitesi, Ruh Salığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Çakıroğlu, T. M. (1998). Balıkesir Üniversitesine Devam Eden Öğrencilerin Alkol ve Sigara Kullanım Durumları ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Ankara Üniversitesi, Ev Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çakmak, S. Ş. (2006). Kaygı Duyarlılığı Ölçeği Düzeltilmiş Formunun Psikometrik Özellikleri ve Türk Üniversite Öğrencileri ve Hasta Grubunda İçme Nedenleri ve Alkol Kullanımı ile İlişkisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çataloğlu, B. (2011). Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Psikolojik Sağlamlık ve Aile İşlevleri Açısından Karşılaştırılması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çavuşoğlu, F. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çelik, M. V. (2006). Madde Bağımlılığı İle Mücadelede Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yeri ve Önemi (Elazığ İli Örneği), Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çeviren, A. S.(2001). Üç Farklı Nitelikteki Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Riskli Davranışlarının Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çiftçi, S. (1997). Sigara İçen ve İçmeyen Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Uyum Düzeyleri, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Çoban, A. (2014). Kulüp Kültürü ve Uyuşturucu Kullanımı (Suç Antropolojisi Açısından Bir İnceleme), Ankara Üniversitesi, Antropoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Çöpür, M. (1996). Uçucu Madde Kullanan Çocukların Psikososyokültürel Özellikleri, İstanbul Üniversitesi, Tıpta Uzmanlık.

Çubukçu, F. (2011). Ergenlik Çağındaki Gençlere Yönelik Olarak Yapılan Sigara Karşıtı Reklamlarda Korku Çekiciliğinin Kullanımı, Bahçeşehir Üniversitesi, Reklamcılık ve Marka İletişimi Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Dayi, A. (2013). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Delikaya, H. (1999). Ankara Şehir Merkezinde Bulunan Beş Lisedeki Öğrencilerin Sigara ve Alkollü İçki Kullanma Durumu, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Demircioğlu, A. (2006). Üniversite Öğrencilerinde Sigara-Alkol Kullanım Özellikleri ve Risk Faktörleri, Yakın Doğu Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Demirhan, H. (1999). Denizli İli Tavas İlçe Merkezinde Yer Alan Ortaöğrenim Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Uçucu Madde Kullanımı, Pamukkale Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Derelioğlu, Y. (1998). Üniversite Öğrencilerinin Psikoaktif Madde Deneyimleri İle Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Doğan, Ö. Ö. (2009). Cinsel İstismara Uğrayan Ergen Olgularda Bireysel, Ailesel ve İstismara Ait Özelliklerin Tanımlanması ve Bu Özellikler ile Birlikte Başa Çıkma Biçimleri, Aile İşlevleri ve Anne Baba Tutumlarının ve Olgu Olmaya Etkisinin Belirlenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Dur, Y. Ç. (1994). Bilkent Üniversitesi Öğrencilerinin Alkol Kullanım Özellikleri ve Alkol Kullanımını Etkileyen Bireysel ve Psiko-Sosyal Faktörler, Hacettepe Üniversitesi, Hemşirelik, Yüksek Lisans.

Durmaz, A. (2004). Üniversitelerde Hemşirelik Eğitimi Alan Öğrencilerin Sigara Kullanımı ve Kişilik Özelliklerinin Saptanması, Dokuz Eylül Üniversitesi, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Düzen, M. L. (1996). Sigara Kullanımının ve Egzersizin Fırat Üniversitesi Erkek Öğrencilerinin Bazı Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkileri, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 1996, Yüksek Lisans.

Emlek, Z. (1998). Çalışan Çocukların (12-18 Yaş) Kendi Sağlıklarını Yükseltmedeki Sağlıkla İlgili Davranış Biçimlerinin Saptanması, Ege Üniversitesi, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Engür, B. (2008). Suç İşlemiş ve İşlememiş Ergenler: Öfke, Umutsuzluk ve Yaşamı Sürdürme Nedenleri Açısından Bir İnceleme, Kara Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Erakman, S. (1996). Lise Öğrencilerini Sigara Konusunda Bilgilendirmenin Sigaraya İlişkin Görüşlerine Etkisi, Hacettepe Üniversitesi, Hemşirelik, Yüksek Lisans.

Ercan, Ö. (2002). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Aile Özellikleri, Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyleri ve Stresle Başaçıkma Yolları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, 2002, Yüksek Lisans.

Ercan, Z. (2004). 2003 Yılında İstanbul Liselerinde Öğrenim Gören 16 Yaş Grubu Öğrencilerin Bağımlılık Yapan Maddelere İlişkin Farkındalık Düzeyleri, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Ergül, Ş. (2005). Sigara İçme Alışkanlığı Olan Adölesanlarda Karşıt Olumlu Davranış Geliştirmeye Yönelik Hemşirelik Girişimlerinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi, Ege Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Erkal, C. (2013). Ailesi Parçalanmış Olan İlkokul, Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Okul Başarı Düzeylerinin İncelenmesi (Kocaeli İli Körfez İlçesi Örneği), Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Erol, S. (2005). Adölesanlarda Sigara İçme Davranışını Değiştirmede Motivasyon Görüşmelerinin Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Erzengin, M. (2005). Edirne İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinde Yeme Bozuklukları Yaygınlığı ve Eştanıları, Trakya Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Esin, İ. S. (2013) Okulda Sorun Davranışı Olan Öğrencilerde Psikopatoloji ve İlişkili Psikososyal Faktörler, Atatürk Üniversitesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Evci, E. D. (1997). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrencilerinin Mediko-Sosyal Sorunları, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Evcin, U. (2011). Lise Gençlerinin Vakit Geçirdiği Ortamların Madde Kullanımı Davranışı Üzerindeki Etkileri: Bayrampaşa Örneklemi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Evren, H. (2008). Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Riskli Sağlık Davranışları ve Sağlık Hizmeti Kullanımları, Trakya Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Eylenen, E. (2011). Bağımlılık Yapıcı Madde Tüketimini Engellemeye Yönelik Örgütsel Etkinlik Analizi: Kütahya İli Örneği, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Filiz, H. (2007). Gençlerde Sigaradan Korunma Konusunda Bir Müdahale Programının Değerlendirilmesi, Celal Bayar Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gelen, M. E. (2010). KSÜ Öğrenci, Akademik ve İdari Personelleri Arasında 5727 Sayılı Yeni Tütün Yasasına İlişkin Bilgi Düzeyi Değerlendirmesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gezek, F. (2007). Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Halk Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gökgöz, Ş. (2004). Adolesan Çağda Sigara ve Alkolle İlgili Verilen Eğitimin Etkileri, Cumhuriyet Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, 2004, Doktora.

Görgün, S. (2009). KTÜ Öğrencilerinde Madde Kullanımı ve Anne Babaya Bağlanma Biçimleri ile İlişkisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Psikolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gözene, Ö. (2002). Riskli Alkol Kullanan Üniversite Öğrencileri İle Riskli Alkol Kullanmayanlarda, Stresli Yaşam Olayları, İç-Dış Kontrol Odağı İnancı ve Öğrenilmiş Güçlülük Değişkenlerinin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji, Yüksek Lisans.

Güler, A. T. (2008). Ege Üniversitesi Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinde Tütün, Alkol, Madde Kullanımı ve Sosyo-Ekonomik Düzey Etkisi, Ege Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Doktora.

Gülgez, Ö. E. (2007). Lise Öğrencilerinin Olumsuz Risk Alma Davranışlarının Psikolojik Belirtiler, Yaş ve Cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi: Ankara İli Örneği, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gülmez, G. (2003). Sosyoekonomik Düzeyi Farklı İki Lisede Madde Kullanma Durumu ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gümüş, D. D. (2003). Ergenlerin Sigara İçmesini Etkileyen Faktörler ve Sigara Karşıtı Eğitim Modellerinin Etkinliğinin Saptanması, Ankara Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Güngörmüş, Z. (2008). Sigara Bıraktırmaya Yönelik Lise Öğrencilerine Verilen Transteoretik Model Temelli Eğitimin Etkisi, Atatürk Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Gür, C. (2000). Kayseri İli Ayşe Baldöktü Çıraklık ve Meslek Eğitimi Merkezi'ne Devam Eden 12-16 Yaş Grubu Çocukların Psikososyal ve Fiziksel Yönden Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Gürçay, E. G. (2008). Ergenlerde Madde Bağımlılığı İle Yakınla-

rından Ayrılma Sorunları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Gürdil, G. (2007). Üniversite Öğrencilerinde Travma Yaşantısı, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve İç-Dış Kontrol Odağı İnancı ile Riskli Alkol Kullanımı Arasındaki İlişki, Hacettepe Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Güven, A. A. (2005). Kırıkkale İlinde Adolesan Sağlık Durumunun ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, Kırıkkale Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Hartevioğlu, A. (2009). Ortaöğretim 9. ve 10. Sınıfa Devam Eden Ergenlerin Madde Kullanımına İlişkin Bilgi, Tutum ve Davranışları: Bir Özel Okul Örneği, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Herken, H. (1997). Gençlerin Sigara Kullanma Davranışına Anne-Baba Tutumunun, Sosyokültürel Değişkenlerin ve Sosyal Öğrenmenin Etkileri, Selçuk Üniversitesi, Psikiyatri, Tıpta Uzmanlık.

Horasan, E. (1994). Elazığ'da Ortaokul Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu ve Öğrencilerin Sigara-Sağlık İlişkisi Konusundaki Bilgileri, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı, Doktora.

Işık, Z. (2008). Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları, Dicle Üniversitesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

İlhan, B. (2002). Akran Baskısı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi, Gazi Üniversitesi, Doktora.

İlhan, N. (2009). Lise Öğrencilerinin Sağlık Davranışları ve Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kale, R. (1986). Gazi Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinde Dolaşım ve Solunuma Etkili Bazı Parametrelerin 'Boy, Kilo, Spor Yapma Yılı, Sigara Alışkanlığı' Araştırılması, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Kalkım, A. (2009). Göç Eden ve Göç Etmeyen Ergenlerin Riskli Sağlık Davranışlarının Belirlenmesi, Ege Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kaptanoğlu, S. (2004). Gençlikte Riskli Davranışlar Araştırma Formunun, Uyarlama Çalışması, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Karabulut, A. (2007). Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sigara Kullanım Durumları ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Niğde Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Karaca, İ. (2010). Aile İçi İletişimin Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi (Elazığ İli Örneği), Fırat Üniversitesi, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, 2010, Yüksek Lisans.

Karadağ, Ö. (2008). Ankara'da Bulunan Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Adolesanlarda Sosyodemografik Özelliklerin ve Fiziksel Aktivitenin Düzeyinin Ruhsal Belirtiler ve Yaşam Kalitesi Açısından Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Karakaş, Ö. (2006). Ergenlerde Tütün, Alkol ve Madde Kullanımı ile İlişkili Psikolojik Faktörler, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji, Yüksek Lisans.

Karaoğlu, L. (1996). Malatya İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinin Sağlık Konusundaki Bilgi, Tutum, Uygulama Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler, İnönü Üniversitesi, Tıpta Uzmanlık.

Karataşoğlu, S. (2009). Yerel Sosyal Politikalar Çerçevesinde Madde Bağımlısı Gençlerin Sosyal Rehabilitasyonu (Karapürçek İlçesi Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Projesi), Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kaşkır, F. (2012). Logaritmik Doğrusal Modeller ve Uygunluk Analizinin Birlikte Kullanımı: Lise Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıklarına Uygulanması, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İstatistik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kaya, Z. (2011). Madde Kullanan ve Kullanmayan Ergenlerin Kişilik Özellikleri ve Benlik Saygısı Açısından Karşılaştırılması,

Dokuz Eylül Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Doktora.

Keşkek, B. (2006). Cumhuriyet Üniversitesi'nin Medikosoyal Sağlık Merkezine Başvuran Öğrencilerde Depresyon ve Sigara İlişkisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Kılınç, N. Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinin Sigara İçme Durumlarına Göre Öz-Etkililik ve Bağımlılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Fırat Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kırcan, S. (2006). Ergenlerde Akran Baskısı İç Veya Dış Kontrol Odağının Madde Kullanımı İle İlişkisi, Boğaziçi Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Kırcelli, E. F. (2011). Davranım Bozukluğu Tanısı Alan Ergenlerde Tanının Sürekliliği, Klinik Gidişi ve İlişkili Faktörlerin Araştırılması, Sağlık Bakanlığı, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Kırımoğlu, H. (2007). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Madde Kullanımı ve Bağımlılığını Önlemede, Okul Yöneticisi, Beden Eğitimi ve Rehber Öğretmenlerin Bilgi, Görüş ve Önerileri (Ankara İl Örneği), Gazi Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Doktora.

Kıvanç, H. U. (1981). Erzurum İli Merkezinde Bulunan Orta ve Yüksek Öğretim Kurumlarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Alkollü İçki Kullanmaları Üzerine Bir Araştırma, Tıpta Uzmanlık.

Koca, B. (2011). İnönü Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara, Alkol, Madde Kullanımı, Madde Kullanımına Etki Eden Etmenler ve Aileden Aldıkları Sosyal Desteğin Etkisi, Fırat Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Koçanlı, M. (2005). Uyuşturucu Madde Bağımlılığında Ailenin Etkisi ve Bağımlı Sayının Azaltılmasında Jandarmanın Etkinliği: İstanbul'da Bir Uygulama, Kara Harp Okulu Komutanlığı, Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kundakçı, U. A. (2006). Gaziantep Üniversitesi'ndeki Bazı Bölümlerde 1. ve 4. Sınıflarda Okumakta Olan Öğrencilerin Sigara

Bağımlılığı Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları, Gaziantep Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Kurugül, H. İ. (1989). Genç Erişkin Yaş Grubunda Sigara İçenler İle İçmeyenler Arasında Akciğer Fonksiyon Testlerinin Karşılaştırılması, Cumhuriyet Üniversitesi, Tıpta Uzmanlık.

Kurupınar, A. (2012). Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği, Gazi Üniversitesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı/Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Küçük, S. (2005). Kırşehir İli Ortaöğretim Öğrencilerinin Genel Sağlık Sorunlarının Belirlenmesi, Erciyes Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, 2005, Yüksek Lisans.

Küçüker, H. (2001). Suç Davranışında Bulunan Çocukların Sosyodemografik Özellikleri ve Olası Suça İtilme Nedenleri, Fırat Üniversitesi, Adli Tıp Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Küçükkavruk, E. (2002). Atatürk Sağlık Yüksek Okulu'nda Okuyan Öğrencilerin Sigara İçme Sıklığı ve Bunu Etkileyen Faktörler, Erciyes Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Küçün, N. T. (2012). Tütün Kontrol Çalışmaları Kapsamındaki Yasal Uyarıların Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alışkanlıkları ve Reaktans Dereceleri Üzerine Etkisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Müderrisoğlu, S. (2008). Madde Kullanımını Önleme Stratejileri ve Üniversite Öğrencilerine Yönelik Önleme Programı, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Doktora.

Onarlıoğlu, T. (1987). Cumhuriyet Üniversitesi Öğrenci ve Personelinde Sigara İçme Dağılımı İle Kan Basıncı Arasındaki İlişki, Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Ovalı, İ. E. (2013). Madde Kullanım Bozukluğu, Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu ya da Her İki Bozukluğa Birden Sahip Olan Ergenlerde Madde Kullanım Özellikleri, Çocukluk Çağı Travmaları ve Algılanan Sosyal Desteğin Değerlendirilmesi, Sağlık Bakanlığı, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Önder, A. (2012). Süleyman Demirel Üniversitesi Bazı Fakültelerinde Okuyan 1. Sınıf Öğrencilerinin Riskli Sağlık Davranışlarının Saptanması, Süleyman Demirel Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Önder, Ö. R. (1984). Lise Öğrencilerinin, Sigara ve Sağlık Konusunda Bilgi, Tutum ve Davranışlarına İlişkin Araştırma, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Özakar, S. (2013). Adölesanların Risk Alma Davranışları ve Risk Alan Adölesanlarda Değişim Modeline Göre Hemşirelik Uygulamasının Madde Kullanımına Etkisi, İstanbul Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Doktora.

Özalp, N. (2008). Motivasyonel Yaklaşımın Bir Öğesi Olan Karar Dengesi Çalışması ile Eğitsel Yaklaşımın Tıp Öğrencilerinin Sigara Tüketim Miktarı Üzerine Karşılaştırmalı Etkisi, Ege Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Özbaş, M (2009). İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Okul-Aile İlişkileri Konusunda Yapmaları Gereken ve Yapmakta Oldukları İşler, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora.

Özcan, Y. (2011). İşlenen Suçlara Karşı Verilen Cezaların Caydırıcılığının Liseli Gençler Üzerindeki Etkisi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora.

Özçelikay, G. (1993). Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Sağlıklarıyla İlgilenme, Doktora Başvurma ve İlacı Kullanma Alışkanlıkları Üzerinde Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Doktora.

Özçevikel, A. (2003). İzmir Bornova Meslek Eğitim Merkezi'nde Eğitim Gören Çıraklarda Risk Alma Davranışları ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Halk Sağlığı Ana Bilim, Doktora.

Özdemir, G. A. (2011). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı ile İlgili Görüşleri, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı/Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Özdemir, G. A. (2011). Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Madde Bağımlılığı ile İlgili Görüşleri, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Özdemir, L. (2007). Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İle İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları, Trakya Üniversitesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Özdemir, S. (2008). Adölesanların Sağlığı Geliştirme Davranışlarının Değerlendirilmesi, GATA, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Özdemir, S. Ç. (2011). Zonguldak İl Merkezindeki Liselerde Sigara ile Mücadelede Akran Eğitiminin Etkisi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Özer, Ö. A. (1991). Ortaöğrenim Öğrencilerinin Psikoaktif Madde Kullanımına Yaklaşımı ve Demografik Özellikler, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Tıpta Uzmanlık.

Özkan, A. (2002). Adana İl Merkezinde Bulunan Liselerde Okuyan Öğrencilerde Alkol ve Uyuşturucu Yatkınlığının Araştırılması, Çukurova Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Özözen, D. (2001). Alkolizm Tanısı Almış ve Almamış (Normal) Babaların 9-16 Yaşlarındaki Çocuklarında Öz-Kavramı ve Akademik Başarı Düzeylerinin Karşılaştırılması, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Özşahin, A. (1998). Denizli Vali Necati Bilican Çıraklık Eğitim Merkezi'nde Okuyan Çıraklarda Psikoaktif Madde Kullanımı, Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, 1998, Tıpta Uzmanlık.

Öztürk, Ö. (2005). İstanbul H Tipi Cezaevinde Kalan Ergenlerde Suçluluk-Utanç Duygusunun Değerlendirilmesi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Öztürk, S. (2010). Ergenlikte Madde Bağımlılığının Projektif Testler Aracılığıyla İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Paksoy, B. (2006). Öğrencilerin Sapkın Davranış Düzeyleri ve Bu Davranışlara Öğretmenlerin Yaklaşımları (Van İli Örneği), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2006, Yüksek Lisans.

Palabıyık, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Okul Ortamında Yaşanan Problem Davranışlar İle İlgili Bilgi, Beceri ve Tutumlarının Geliştirilmesine Yönelik Bir Eğitim Programı, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü/Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı/Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Palanci, Y. (2004). Diyarbakır İl Merkezindeki İlköğretim 6., 7., 8. Sınıfları İle Lise Öğrencilerinde Sigara-Alkol-Uyuşturucu Kullanımı ve Etkileyen Faktörler, Dicle Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Pelen, K. (2012). İlköğretim Okulu Öğrencilerine Verilen Sağlık Eğitiminin Öğrencilerin Bilgi, Tutum ve Davranışlarına Etkisi, Erciyes Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Pınar, D. (2011). Sigaranın Genç Erişkin Erkeklerde Ses Üzerine Etkisi, GATA, Kulak Burun Boğaz ve Baş-Boyun Cerrahisi Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Polat, G. (2012). Madde Bağımlısı Ergenlerin Tedavi Sonrası Toplumla Yeniden Bütünleşme Deneyimleri ve Sosyal Sermaye Yaklaşımı Temelinde Sosyal Hizmet Müdahalesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Doktora.

Sağar, M. E. (2014). Lise Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Yönelik Tutumları İle Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sakallıoğlu, A. (2014). Ortaokullarda Görev Yapan Branş Öğretmenlerinin Sınıf İçerisinde Karşılaştıkları İstenmeyen Davranışlar ve Bunları Yönetmede Kullandıkları Stratejiler, Okan Üniversitesi, İşletme Bölümü, Yüksek Lisans.

Saraçlı, Ö. (2007). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı ile İlişkili Bireysel ve Psikososyal Faktörler, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Sarı, C. (2006). Lise öğrencilerinde Riskli Sağlık Davranışları, Marmara Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sayar, E. (2005). Yetiştirme Yurtlarında Strese Yol Açan Faktörler ve Ergenlerin Stresle Başaçıkma Tarzları, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Sayım, A. (2000). Lise Öğrencilerini Bilgilendirmenin Madde Konusundaki Görüşlerine Etkisinin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp, Yüksek Lisans.

Sefit, Ü. (1996). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Kişisel Hijyen Bilgilerinin Saptanması, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Serger, M. (2003). Uçucu Madde Kullanan Çocuklarda Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (Wisc-R) Değerlendirme Sonuçları, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sergici, M. (2013). Sigara İçen Üniversite Öğrencilerinde Kontrol Odağı İle Sosyotropi-Otonomi Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sert, H. P. (2013). Öğrencilerin Benlik Kavram Düzeyleri İle Algıladıkları Akademik Başarılarının Sigaraya Yönelik Algılarına Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sevim, G. (2011). Kulüp Madde Kültürünün Bilinirliği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Siyez, D. M. (2006). 15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora.

Söylemez, F. (2012). Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara Kullanma Durumlarının Bağımlı Kişilik Ölçeğiyle İlişkisi, İnönü Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sözkesen, Z. (2013). Ebeveyn Kontrolünün Öğrencilerin Sigaraya Yönelik Algılarına Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Sucuoğlu, Ş. A. (2014). Genç Kızlarda Üriner İnkontinans, Risk Faktörleri ve Yaşam Kaliteleri, Haliç Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Şahin, G. A. (2011). Ankara'daki İki Lisenin Öğrencilerinde Riskli Sağlık Davranışları ve Bunlara Akran Baskısı İle Diğer Bazı Faktörlerin Etkisi, Ankara Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Şahin, M. (1999). Lisedeki Öğrencilerin Başarı Beklenti, Ekonomik Düzey ve Çevrelerine Göre Psikoaktif Maddeleri Kullanım Yönünden Karşılaştırılması, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp, Doktora.

Şimşek, D. (2013). Ergenlik Döneminde Çocukların Evden Kaçma Nedenlerinin İncelenmesi: İstanbul İlinde Kurum Bakımında Olup Evden Kaçma Geçmişi Bulunan Ergenler Üzerinden Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Taner, S. (2005). Boğaziçi Üniversitesi Lisans Öğrencilerinin Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı ve Belirtilen Risk Faktörlerinin İncelenmesi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Tansel, B. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Bağımlılık Yapıcı Madde Kullanan Bireylere Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Tarhan, R. (2014). Üniversite Öğrencilerinde Sabahçıl-Akşamcıl Sirkadyen Ritim Özellikleri ve Sabahçıl-Akşamcıllığın Mizaç İle İlişkisi, Gazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Tarı, I. (2004). İstanbul İlinde Yaşayan Sokak Çocuklarında İntihar Girişimi Davranışları, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Teberdar, F. E. (1994). Sigara İçen ve İçmeyen Gençlerin Serum ve İdrar C Vitamini Düzeylerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi, Biyokimya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Tekin, Ç. S. (2010). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinde Sigara Bırakmada Motivasyonun Rolü, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Tekin, M. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Bilişsel Model Çerçevesinde Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Alkol Kötüye Kullanımı İlişkisi, Muğla Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Tekten, V. (2010). Polis Okulu Öğrencilerinin Madde Bağımlısı Bireylere Yönelik Tutum ve Davranışları (İstanbul İli Örneği), Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Telatar, T. G. (2007). Sanayide Çalışan 20-24 Yaş Grubu Erkeklerin Yaşam Kalitesi ve Riskli Davranışlarının Belirlenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Temel, Z. (2011). Suça Yönelmiş Çocukların Aile İşlevselliğinin Belirlenmesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Temür, T. (2012). Kentleşme, Çocuk Suçluluğu ve Eğitim: İstanbul İli Örneği, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Terzi, C. K. (2009). Ergenlerde Saldırganlığın Madde Bağımlılığı ve Diğer Değişkenlerle İlişkisi, Gazi Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Tol, C. (1990). Lise Öğrencilerinin Alkol Kullanımını Etkileyen Bazı Değişkenler, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Topuz, A. (2004). Boğaziçi Üniversitesi Öğrencilerinde Alkol Kullanımı: İçme Nedenleri, Cinsiyet, Genel Not Ortalaması, Sınıf Düzeyi, Yaşanılan Yer, Ana-Baba Eğitim Düzeyi, Sosyal Etkinliklere Katılım ve Alkol Zararı Algısına Göre Farklılıklar, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Tunçdemir, A. (2009). Adıyaman Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara İçme Prevalansı Araştırması, İnönü Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans.

Turan, Ö. Ö. (2001). Ankara İlinden Seçilen Pursaklar Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinin Sigara İçme Prevalansı ve Sigaraya Başlama Nedenlerinin Araştırılması, Ankara Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Türkoğlu, M. (2007). Adnan Menderes Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara İçme ve Bırakma Davranışlarının Değerlendirilmesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Uçar, A. A. (2006). Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara Kullanma Durumunun Beslenme Alışkanlıkları Ve Bazı Hematolojik Parametreler Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi, Ev Ekonomisi, Doktora.

Urgun, N. (2007). Van ve Çevresi İllerde Askerlik Görevini Yapmakta İken Araştırma Kapsamına Alınan Genç Erişkinlerde Sigara İçme İle İlgili Tutum ve Davranışlar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Usanmaz, S. (1993). Ankara Şehir Merkezindeki Lise Öğrencilerinin Sigara ve Alkol Kullanımının Araştırılması, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Usta, Z. E. (2012). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuk ve Gençlerde Sigara Alkol ve Madde Kullanımını Yordayan Etmenlerin Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Ünal, E. (2011). Uçucu Madde Kullanım Bozukluğu Olan Ergenlerde Dikkat, Bellek, Yürütücü İşlevler ve Vizyospasyal Fonksiyonların Değerlendirilmesi, Sağlık Bakanlığı, Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Yağcı, M. T. (1999). Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Eğitimcilerin Uyuşturucu İle Mücadelede Etkinlik Düzeyleri, Hacettepe Üniversitesi, Yüksek Lisans.

Yaman, Ö. M. (2012). Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora.

Yaprak, G. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Çocuklarında Psikoaktif Madde Kullanımına İlişkin Semptomlara Sahip Olma Düzeyi ve Okul Başarısı, Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yaslı, G. (2009). Gençlerde Sigaradan Korunma Konusunda Akran Eğitimi Programının Etkinliği, Celal Bayar Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Yavuz, A. E. (2003). Tutuklu ya da Hükümlü Erkek Ergenlerde Kriminolojik Öykü İle Madde Kullanımı ve Aile Yapısı Arasındaki İlişki, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yavuz, C. (2003). Zonguldak Lise Öğrencilerin Sigara Kullanım Sıklığı ve Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Göğüs Cerrahisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yazman, M. (1994). Ümit, Lise Gençliğinin Psikoaktif Maddelere Bakışı ve Kullanım Oranlarının Türkiye - İstanbul Örneği ile İncelenmesi, Tıpta Uzmanlık.

Yıldırım, N. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerinin Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışlarına Etkisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yıldız, E. U. (2009). İzmir Liselerinde Sigara, Alkol, Madde Kullanımı Yaygınlığı, Hazırlayıcı ve Koruyucu Faktörler, Ege Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Doktora.

Yılmaz, M. E. (2007). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrencilerinde Alkol, Sigara Kullanımı ve İlişkili Olduğu Etmenler, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yılmaz, N. (2010). Sigara İçen Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İçme Davranışının ve Bırakma İsteğinin Belirleyicileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yonucu, D. (2005). "Tehlikeli Sınıfların" Mekanında Tehlike Mekanına: Zeytinburnu'nda Yeni Gençlik Öznelliklerinin Ortaya

Çıkışı, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans.

Yurtsever, Z. (2011). Üniversite Gençlerinde Riskli Davranışlar, Erciyes Üniversitesi, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yücel, F. (2007). Harran Üniversitesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu ve Kişilik Tiplerine Göre Sigara Bırakma Konusundaki Yaklaşımları, Harran Üniversitesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Yücel, S. V. (1988). Genç Madde Bağımlılarında Kaygı Düzeyi ve Belirleyici Etkenler, İstanbul Üniversitesi, Psikiyatri, Doktora.

Yüksel, E. G. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Ayrılma Bireyleşme Özellikleri ve Etkileyen Etmenler, Celal Bayar Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık.

Zengin, L. E. (2013). Ergenlerde Evden Kaçma Davranışının Sosyo-Demografik Özellikler ve Aile İşlevleri Açısından İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Zengin, S. (2011). Sınıf Öğretmenliğinde Okuyan Öğrencilerin Madde Kullanım Durumlarının Benlik Saygısı İle İlişkisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans.

Zor, C. (2005). Ortaöğretim Öğrenci Ailelerinin Uyuşturucu Madde Kullanımının Zararları ile Korunma Yolları Hakkındaki Görüşleri (Ankara İli Örneği), Ankara Üniversitesi, Doktora.